

Förslag till bebyggelse och park i kvarteret Seminariet i Uppsala

Karin Ellwén
Examensarbete vid institutionen för stad och land
Sveriges lantbruksuniversitet, Uppsala 2010

Sveriges Lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap

Institutionen för Stad och Land

Examensarbete för yrkesexamen på landskapsarkitekturprogrammet 2010

EX0533 Självständigt arbete i landskapsarkitektur, 30 hp

Nivå: Avancerad E

© Karin Ellwén

e-post: karin.ellwen@telia.com

Titel på svenska: Förslag till bebyggelse och park i kvarteret Seminariet i Uppsala

Title in English: Proposal to development of the city block Seminariet in Uppsala

Handledare: Ulla Berglund, Institutionen för stad och land

Examinator: Viveka Hoff, Institutionen för stad och land

Biträdande examinator: Anneli Sundin, Stadsbyggnadskontoret, Uppsala kommun

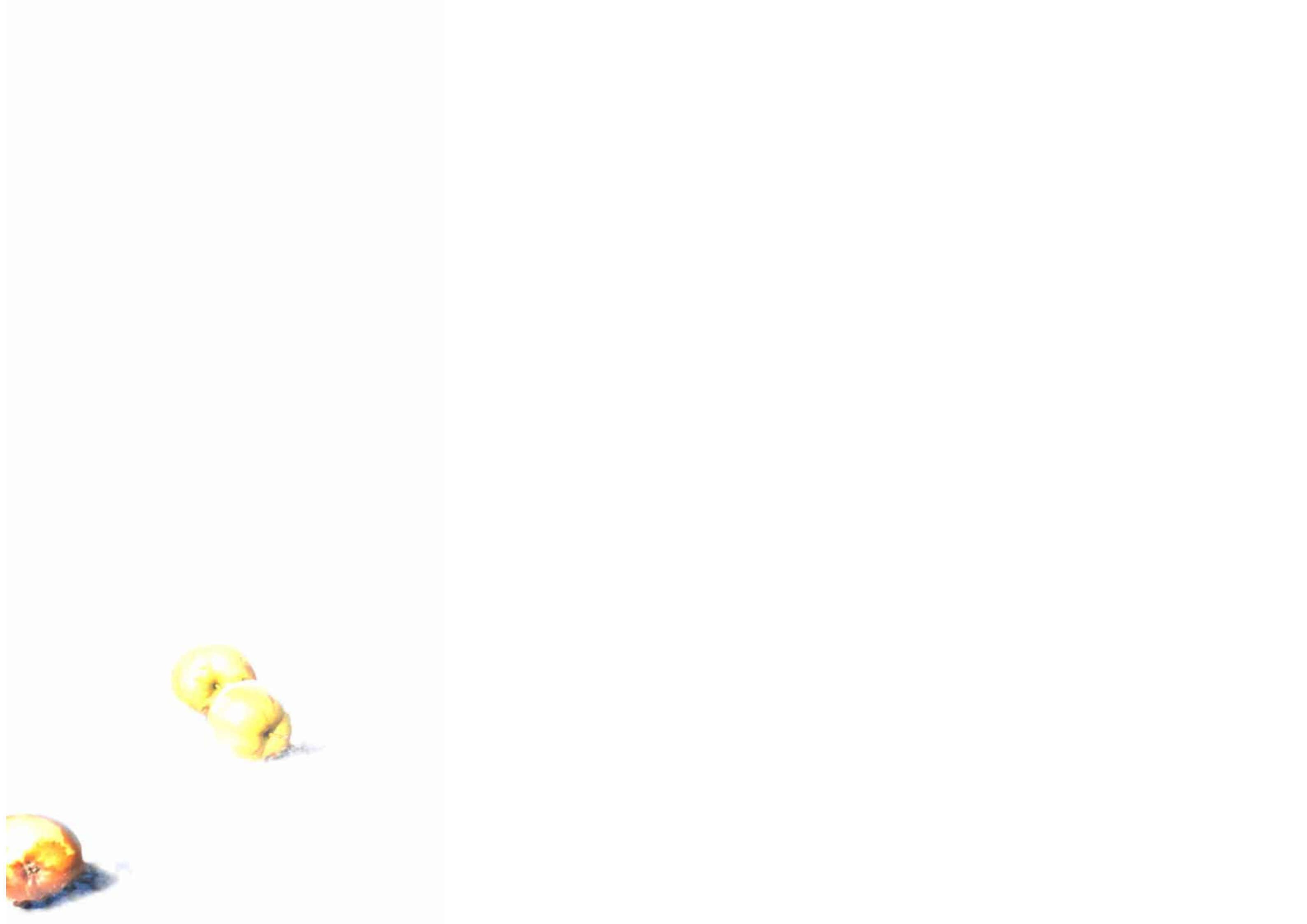
Utgivningsort: Uppsala

Nyckelord: stadsbyggnad, förtätning, sprawl, grönområde, park, Kvarteret Seminariet, ILU,

Librobäck, Uppsala

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se/>

Sammanfattning

I dagens stadsbyggnadsdebatt finns två framträdande tillvägagångssätt för städers utveckling, sprawl och förtätning. De är varandras motsatser. Sprawl beskriver städers utbredning på jordbruks- och naturmark utanför sina befintliga gränser. Förtätning av städer är motsatsen till sprawl. Genom att omvandla till exempel gamla bangårdar, eller att inflika bebyggelse på obebyggda ytor inne i städerna, ska förtätningen spara mark och natur utanför dem. Den planerade bebyggelsen i kvarteret Seminariet är ett sådant förtätningsprojekt.

Förtätning anses bland annat kunna samla stadens funktioner, skapa ett varierat och tillgängligt utbud för alla, en tillräckligt stor massa människor för att hålla liv i kollektivtrafik och närservice, ge ett folkliv i stadens utemiljöer och skapa förbättringar i sociala frågor. Men förtätningen orsakar även negativa effekter, till exempel på friytor. Friytor är obebyggda platser i städer så som torg, naturområden och parker. Som obebyggda ytor minskar de tätheten i en stad, men de är också en del av livsmiljön i densamma. Många av dem är efterfrågade av stadens befolkning, till exempel grönområden. Dock kräver förtätning ofta mark av friytorna, vilket kan skapa problem. Den ökade bebyggelsetätheten skapar en ökad efterfrågan på gröna ytor, samtidigt som utbudet minskar. En stor risk finns om tätheten blir så omfattande att befolkningen upplever en alltför stor negativ förändring i sin livsmiljö. Flera kan då komma att flytta därifrån.

Ett argument som ofta används vid förtätning på grönytor är att öka kvalitén hos de ytor som inte bebyggs. Kvantitet ersätts med kvalitet. Frågan är då vad som är kvalitet? Stadens fysiska stuktur, täthet och människors förflyttningsmönster är aspekter som kan påverka nyttjandet av platser och fungera som kvalitéer. Tillgängligheten till en plats genom entréer, integrering i, och synlighet från, stadens naturliga rörelsestråk och en tydlig offentlighet är andra faktorer som påverkar kvalitén hos grönområden. Vilken täthet och funktion omgivningens bebyggelse har kan också påverka hur mycket en plats används och vilka som använder den. Till och med kvantiteten grönyta kan vara en kvalité. Många eller stora grönytor kan vara positivt i en tät stad. Annat som lockar människor till en plats är dess upplevelse-, nytto- och sociala värden. Känslan av trygghet kan också påverka kvalitén hos platser.

Uppsala är i en fas av tillväxt och staden måste växa för att kunna tillgodose det ökade behovet av lägenheter. Kommun har valt att möta sin tillväxt genom att förtäta staden, både i större utvecklingsområden och med en småskalig ifyllnad på platser inne i staden. Genom att använda sig av förtätning i stadsbyggandet hoppas man kunna uppfylla uppsalabornas önskan om att utveckla stadens kollektivtrafik, handel, kulturliv, stadsdelar och sport- och friluftsliv. Men allra mest värnar uppsalaborna om sina grönområden. Det har skapat en debatt i den lokala dagstidningen, eftersom förtätningen har påverkat dessa. Majoriteten av insändarna i tidningen visar ett stort missnöje med att förtätningen går ut över grönområdena.

Librobäck är ett av Uppsalas omvandlingsområden i planerna på att förtäta staden, och det är den stadsdel där kvarteret Seminariet ligger. Området ska omvandlas till en stadsdel för både boende och verksamheter. I Librobäck finns väldigt lite friyta räknat i areal och det saknas både en stadsdels- och en kvarterspark. Likaså är det ont om friytor i de angränsande stadsdelarna Luthagen och Svartbäcken. Kommunen har i sitt parkprogram satt upp målet att stadsdelar ska ha parkmark av god kvalitet, i form av både stadsdelspark, kvarterspark och småparker. Kvarteret Seminariet är ett av förtätningens projekter i Librobäck och där planeras det för både ny bebyggelse och en park. Just anläggandet av en allmän park på Seminariets tomt kan vara ett tillfälle att minska bristerna i stadsdelens parkmark. Parken skulle kunna fylla en viktig funktion i områdenas grönstruktur.

Idag verkar inte många människor utnyttja den stora trädgården i kvarteret, men i tidningsdebatten värnar man ändå om platsen. Trädgården och tomten har många kvalitéer och möjligheter för utevistelse. Där finns bland annat kulturhistoria, en trädgårdskänsla, möjligheter för lek, picknick och bollsport. För att tillgodose områdets behov av grönytor borde en ny park ha en god kontakt med offentliga ytor och stråk, ta vara på kulturhistorien och identiteten som finns hos tomten, liksom platsens läge mellan tre stadsdelar. Möjligheten finns att skapa en stadsdelspark för ett område som saknar en sådan. Den kan bli ett grön länk mellan Luthagen, Librobäck och Svartbäcken som föra stadsdelarna närmare varandra. Ny bebyggelse med bostäder på tomten hjälper till att skapa ett befolkningsunderlag och närvaron av fler människor kan skapa trygghet i området.

Jag föreslår att två bostadskvarter byggs i kvarterets nordöstra hörn och ett i det södra hörnet. Området däremellan blir en park på ungefär 17 500 m², vilket uppfyller Uppsala kommuns ambition för både storleken på kvarters- och stadsdelsparker. Det ger utrymme för barn och vuxna liksom för många olika aktiviteter, lugna som intensiva. Placeringen av bebyggelsen i kvarterets hörn gör att husen inte omsluter parken och riskerar att privatisera den. Parken blir även väl synlig från gator och stråk i området, vilket gör att många fler kan upptäcka den. En stor, öppen park på tomten kan vara attraktivt i norra Uppsala. Den kan fungera som en grön länk mellan tre stadsdelar och läka ihop grönstrukturen i området. Utformningen av kvarteret lämnar också stora möjligheter till att bevara många av tomtens gamla träd och andra identitetskapande element. Platsen kan därför ha kvar mycket av sitt kulturhistoriska sammanhang. Genom sina kopplingar till granskapet och sin historiska identitet kan kanske invånarna i de angränsande stadsdelarna även lockas dit.

Abstract

In the urban planning debate of today, two strategies for city development stand out as each other's opposites, urban sprawl and smart growth. This thesis concerns a development project of the latter kind and aims to give an alternative proposal to new buildings and a park in a Swedish city block.

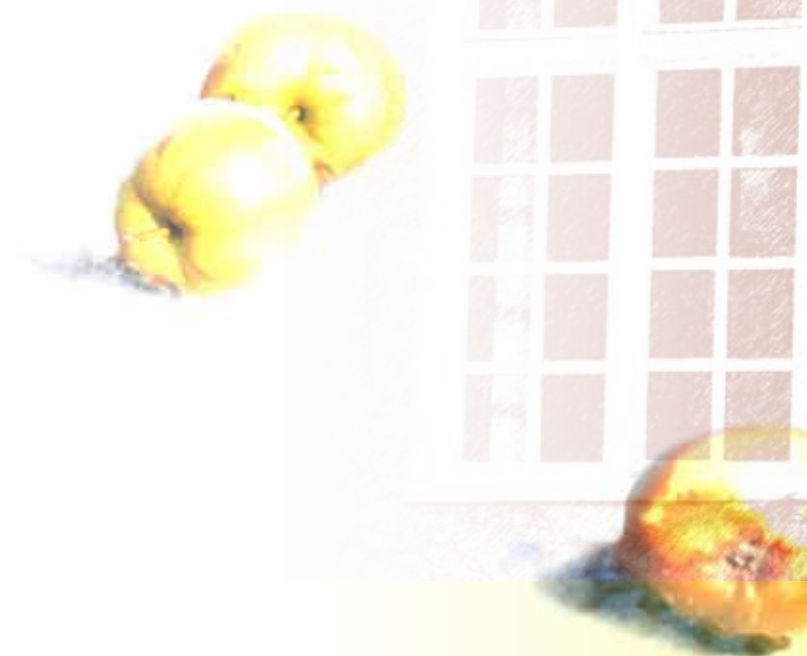
The term sprawl is used for new developments on virgin soil on the outskirts of cities leading to a city spreading, while smart growth stand for increased city density through development on re-used land within the city boundaries. The latter are often seen as more sustainable in many levels and are also shown to have positive effects on a number of city functions. At the same time smart growth has negative consequences on other aspects of the city such as public open spaces. Since open spaces are un-built ground inside the city, and therefore effects city expansion, they are often used for smart growth building projects. At the same time many public open spaces, such as green areas, are popular and well used areas among the inhabitants. Community planners aim to use improved quality in green areas as a way to compensate the loss of open spaces. There are many factors that could affect the quality of places, for example location and city structure, human movements, accessibility and visibility as well as size and content of the area.

The Swedish city Uppsala is increasingly growing and there is a great demand on housing. A demand that is faced through conversion of larger areas and infill inside the city. The aim is to create a denser and more sustainable city and also fulfill a public need of better public transport amongst other things. But the inhabitants of Uppsala value their green areas greatly and this creates local newspaper debates. These inhabitants express either positive and negative views on the city development, but the majority becomes displeased when the urban planning inflicts green areas.

The city block Seminariet in Uppsala is a present project of condensation in one of Uppsala's larger re-developing districts called Librobäck. Both new buildings and a park are to be situated in the block. Today the block contains the former institution for educational studies and a garden and a free-standing brick building surrounded by a garden dominates it. It is a larger green area in a city district with a small amount of public open spaces. The garden is not very much used as a public park, but because of an increasing district population due to new housing blocks, it might become more and more important as a green space. There are many qualities in the garden, such as a fully grown green structure, its history and strong identity and a lot of space to play and have picnic on. The block is also situated in between two well-liked green routes and three city districts, all with very little public open space. A park in the block may become a green passageway and a link between these district and green routes.

This proposal to an local development plan aims to create a park with good accessibility and visibility from passing streets. Three new building blocks are to be situated in the corners of the block leaving a wide strip of park ground in between. This saves an adequate part of the old orchard and many existing qualities. It creates a park of approximately 17 500 m², hopefully with enough space to contain many different outdoor. The park connects to the main street in the area and to a path leading to the neighbor district. This makes the park easier to notice. With a linkage to other green areas, a good visibility in the city structure, many qualities and its historical identity, the park becomes a popular district park, known to more than just its neighborhood.

Inledning	5
Bakgrund	5
Syfte och frågeställning	6
Läsanvisningar	6
Metod	6
Förtätning ska ersätta sprawl	7
Sprawl	7
Förtätning	7
Grönska och täthet	8
Grönområdets användning	8
Diskussion	9
Uppsalas förtätning	11
Vad har Uppsala för mål med sin grönstruktur och sina parker?	11
Diskussion	13
Kvarteret Seminariet	14
Semiariets tomt	14
Debatten om Seminariet	15
Illustrationsplan från samrådshandlingarna år 2009	16
Diskussion	17
Vilka planer , förutsättningar och möjligheter finns för kvarteret Seminariet?	18
Analyser	20
Förslaget illustrationsplan	25
Husen	26
Parken	27
Vaktmästarbostaden och Rektorsvillan	28
Skolan	28
Summan av planförslaget	29
Sammanfattning	30
Källförteckning	31
Litteratur och dokument	31
Artiklar	31
Bildkällor	32
Bilaga	34

Inledning

Bakgrund

För snart fem år sedan flyttade jag till Uppsala för att börja studera. Jag bosatte mig i nordöstra Luthagen, ett område nära centrum men ändå i utkanten av staden. Några kvarter norr om Luthagen, på andra sidan järnvägen, försvann de linjära gatorna och husen i slutna kvarter. Istället fanns där en vildvuxen äng med små ihoprasade skjul, kallad Fyrisvallen. Där fanns en blandning av bostadshus, industri och parkeringar samt ett enormt tegelhus bakom ett vildvinsbevuxet stängsel. Detta var Librobäck, en stadsdel med en blandning av hus och verksamheter och med en mer ostrukturerad karaktär än Luthagen. Ganska snart listade jag med hjälp av skyltar ut att tegelhuset var Uppsala Universitets byggnad för pedagogisk utbildning, ILU, eller Seminariet som huset också kallas. Dessutom upptäckte jag att trädgården var full av äppelträd långt från kontrollerande ögon. Under mina promenader utmed Fyrisån slank jag ibland in på Seminarietomten för att plocka ett äpple eller två. Då och då mötte jag hundägare, men det var aldrig särskilt många människor på platsen. Trädgården kändes nästan lika mystisk och övergiven som ängen tvärs över gatan.

Något år senare hägnades Fyrisvallen in av ett högt byggstaket och försvann snabbt under ny bebyggelse och asfalterade gator. Mitt vilda, lite bortglömda Librobäck hade börjat förändras och ordnas upp. Så är en stad, den förändras, förstoras och förtätas. Lite fler äppelplockare och hundägare dök upp. En dag, genom ett hål i vildvinet, såg jag hur en grupp neongula varningsvästar i barnstorlek hade picknick på gräsmattan. Några fler hade sett potentialen hos de stora gräsmattorna.

Rykten hade börjat gå om att studentbostäder skulle byggas i Seminariebyggnaden och snart hade en ny reklamskylt för bostäder dykt upp i området. Det var inte studentrum som skulle inhysas i den stora byggnaden, det var nya byggnader som skulle uppföras. Vid det här laget hade jag studerat landskapsarkitektur ett tag och kommit i kontakt med uttryck som sprawl, stadsförtätning och grönområden. Jag insåg att jag under mina år i Uppsala fått uppleva en form av förtätning av staden i mitt eget grannskap. Librobäck var under utveckling till en stadsdel för boende och nu var också en trädgård i parkstorlek på väg att exploateras. En trädgård som jag tyckte hade gemensamma drag med Stadsträdgården i Uppsala och som faktiskt var en slags park och öppen plats, i ett vad jag anser ganska "platslöst" område. Kunde Seminariets stora trädgård bli stadsdelspark i det nya Librobäck?

Syfte och frågeställning

Uppsala har som mål i sin stadsutveckling att bygga en tät stad och att länka ihop områden. Ett område i staden som är i ett skede av ombyggnad är Librobäck, den stadsdel som kvarteret Seminariet ligger i. I och med att bygg- och fastighetsutvecklingsföretaget NCC köpte tomten tog Uppsala kommun fram ett planförslag för bebyggelse och en kvarterspark i kvarteret Seminariet. Förslaget blev hårt kritiserat genom insändare i den lokala tidningen. Därför vill jag göra ett eget alternativ för bebyggelse och park i kvarteret. Det alternativa planförslaget ska förhålla sig till Uppsala kommuns vilja att bygga en tätare stad, liksom även se till befolkningens önskan om grönska i staden.

Målet är att beskriva dimensionen och innehållet i en förnyad park, baserat på kvarterets läge i Uppsala och omgivningens behov av ett grönområde idag och i framtiden.

Mina frågor är vilken grad av förtätning som kan vara rimlig för att fortfarande motsvara tänkbara krav på god parkkvalité för de närboende? Hur ska bebyggelsen planeras för att också skapa en bra allmän park som kan täcka behov i stadsdelens grönstruktur?

Läsanvisningar

Arbetet är uppdelat i tre huvudstycken. Den första delen berör den allmänna debatten om förtätning, speciellt i förhållande till hållbarhet och stadens grönska. Avsnittet tar även upp hur människor generellt använder grönområden. Det andra avsnittet tar upp Uppsalas mål för stadens utveckling och de lokala åsikterna om förtätning. Den tredje delen av arbetet fokuserar på Seminariekvarteret. Där beskrivs bakgrund och förutsättningar för ett planförslag, uppsalabornas åsikter om bebyggelse i kvarteret och kommunens framtidsperspektiv för Librobäck.

En avslutande diskussion förs för att sedan summera med ett planförslag för kvarteret Seminariet.

Metod

De två första styckena i arbetet har sin utgångspunkt i litteratur- dokument- och artikelstudier. Avsnittet om förtätning bygger främst på litteratur från de senaste fem åren med en begränsning till studier som tar upp städernas grönska. Olika dokument har använts för att studera Uppsalas mål i stadsutvecklingen. Det huvudsakliga dokumentet i den frågan har varit stadens översiktsplan. Jag har valt att använda mig av samrådshandlingen till Uppsalas översiktsplan för år 2010 istället för den fastställda planen från år 2002. Den kan troligtvis bättre visa på kommunens nuvarande planer för framtiden, även om det efter samrådstiden kan ske en del revideringar. En del av studien baseras också utifrån debatten om stadens framtid som funnits i den lokala dagstidningen. Artiklarna som jag studerat i dagstidningen har funnits samlade genom länkar på tidningens hemsida.

Flera av kommunens dokument har jag även använt som bakgrundsmaterial i mitt mål att göra ett alternativt planförslag till kvarteret Seminariet. Tillsammans med platsbesök i Luthagen, Librobäck och västra Svartbäcken har information från kommunala dokument stått till grund för analyser och bedömningar av området. En del information har jag även fått från samtal med Anna Hellgren, handläggare för Librobäcksplänen (huvudfrågorna som ställdes var: hur många bostäder har det byggts och planeras det att bygga i området, samt hur ser framtiden för Ringgatan och Fyrisvallsgatan ut?), Anders Carlquist vid Fastighetskontoret (frågor gällande uppköpet av kvarteret Seminariet) och Monica Axelsson vid NCC. En egen inventering med sociotopkartan som underlag gjordes tillsammans med en hundägare av parkerna i Luthagen och Librobäck.

Förtätning/sprawl

Urban sprawl är en term som används för att beskriva städer och förstäders utbredning på natur- och jordbruksmark. Omkretsen på städerna växer därmed.

Förtätning av städer innebär att nya stadselement så som byggnader uppförs inom stadens befintliga gränser.

Stadsliv används som ett samlande ord för flera egenskaper en stad kan ha, både fysiskt och känslomässigt. Ordet står bland annat för känslan av många människor som rör sig i staden, en slags rytm hos staden (Johansson & Råsmark 2006).

Förtätning ersätter sprawl

I stadsbyggnadsdebatten idag talas det ofta om två motpoler för utvecklingen av staden, förtätning respektive sprawl. Förtätning handlar om att fylla i "luckor" i den befintliga staden, ett "växa inåt-koncept". Motsatsen är sprawl där staden växer i sina kanter och flyttar stadsgränsen ut på ny mark. Uppsala har, liksom flera andra städer, valt förtätning som verktyg för stadsutveckling. Staden ska i fortsättningen främst växa inom sina gränser (Uppsala kommun 2009a: 11). Nedan kommer de båda begreppen att presenteras, speciellt konceptet förtätning som är mest aktuellt i Uppsala.

Sprawl

Det engelska uttrycket sprawl, eller urban sprawl, beskriver städers utbredning på jordbruks- eller naturmark utanför sina befintliga gränser. I Sverige syftar sprawl ofta på den utglesning av staden som vi haft sedan mitten av 1900-talet (Figur 2). Det var då förortsbygget kom igång som en reaktion på städers dåliga luft, deras trängsel och följderna därav (Bergström 2005:110). Det vi ser av sprawl i svenska städer är de bostadsområden som ofta förknippas med miljonprogrammet, men ännu mer de villaområden som byggdes under sjuttio- och åttiotalen (Bergström 2005: 110f).

Sprawl finns idag till exempel i de fritidshusområden som växer och görs om för permanentboende. Människor flyttar gärna från innerstädernas små lägenheter ut till villor när de bildar familj. Det egna huset är idealet för flertalet människor och tanken om det röda huset med vita knutar blir därför en stark konkurrent till staden. Som individ gör man också stora vinster med att flytta till förorten. Bostadspriset sjunker per kvadratmeter och parkeringsmöjligheterna för bilen både ökar och blir mer prisvärda. Det billiga storhandelsområdet kommer närmre och ofta får man en bättre social kontroll över omgivningen. Till det kan också läggas ett liv med en helt annan tillgång på ljus, luft och grönska (Bergström 2005: 110ff; Ståhle 2005: 3).

Förtätning

Som en reaktion på ett 1900-tal med allt mer utglesade och bilanpassade städer uppstod tanken om ett tätt stadsbyggande (Ullstad 2008). Förebilden är artonhundratalets kvartersstad och stadsbyggandet innan modernismen (Figur 1). Det eftersträvade är en tät stad som bland annat ger goda grunder för ett "stadsliv", en sammanbunden stad som främjar rörelse mellan alla dess delar, med mera. Ullstad skriver i tidskriften *Arkitekten* att "den täta staden utmärks av att den är kontinuerlig och sammanhängande. Varje del av staden hänger samman med övriga stadsdelar och är tillgänglig utan besvärande barriärer" (Ullstad 2008b).

I dagens samhällsbyggnadspolitik går den täta staden ofta hand i hand med hållbarhet. Ett exempel är *Sveriges Arkitekter handbok i stadsutveckling* (Ullstad 2008a). Där står det att "den hållbara staden måste byggas tät. Genom att vara tät och ha sina funktioner samlade kan staden ge ett rikt och varierat utbud tillgängligt för alla" (a.a. 2008: 8a).

Likaså kan man läsa i skriften *Arkitektur och politik* att staden måste byggas tätare än vad den görs idag för att bli hållbar (2009: 31) Tanken är att förtätning ska spara mark och natur. Staden ska vara blandad i sitt utbud. Bostäder, service, kontor och så vidare ska kunna finnas i samma område. Genom att blanda verksamheter antas bilberoendet och utsläppen kunna minskas och energiåtgången bli lägre. Men att den täta staden är mer hållbar behöver inte vara fallet. Bengs pekar på Storbritannien där man sett att förtätningen generellt har förbättrat service, kommunala tjänster och sociala frågor. Däremot påverkas naturen, bebyggelsen och transporter negativt. (2005: 103f).

Grönskan är viktig för den fysiska miljön i staden. En minskad vegetation på grund av ökad bebyggelse kan påverka det lokala klimatet negativt eftersom träd och annan växtlighet har förmågan att till exempel rena luften från en stor mängd tungmetaller och partiklar. Växtligheten är också klimatbuffrar som gör att temperatursvängningar minskar, vindar dämpas och luftfuktigheten ökar (Berglund 1996: 31f). *Arkitektur och politik* har också uppmärksammat detta. Därför poängterar de också att i en lyckad förtätning är luften, ljuset, grönskan och tystnaden viktiga och att vegetationen blir allt mer viktig för klimatet, vardagsmiljön och försörjningen i den hållbara staden (2009: 32, 37).

Av vad man sett i Storbritannien verkar täthet dock påverka flera av stadens funktioner positivt (Bengs 2005). Många av de önskemål vi har för en stad, så som välutvecklad kollektivtrafik och god närservice kräver en minsta mängd människor för att vara lönsam och hållbar. Det behövs också en kritisk massa av människor för att skapa ett vardagligt folkliv på gator och i parker. Denna massa uppnås genom en viss täthet, vilket är just det vi ser i många storstäder. Fler människor på en liten yta skapar helt enkelt bättre förutsättningar för det intensiva, attraktiva och väl fungerade "stadslivet" (Bengs 2005: 102f; Jonsson 2009: 7; Ståhle 2009: 65). För det lokala stadslivet är det främst barn, äldre, hemmavarande samt de som aktivt väljer den bostadsnära miljön på sin fritid, som utgör kärnan. De har små möjligheter att flytta sin utevistelse någon annanstans. Intensiteten i det lokala stadslivet blir därför starkt beroende av vad omgivningen erbjuder (Berglund 1996: 150).

Viktigt är att se på täthet som ett relativt begrepp. Det går inte att jämföra städer med varandra på ett enkelt sätt, utan man måste se till varje stad för sig. Om en stad blir för tät för sin befolkning och om det som invånarna ser som en god livsmiljö försvinner, så kommer flera av de som har råd, att flytta. Ett överexploaterat område kan helt enkelt komma att "slå ut sig själv". På vägarna blir trängseln så stor att närheten till "staden" inte längre lönar sig tidsmässigt. Nya bostadsområden ökar också trycket på parker, serviceutbud och andra kvalitéer, ofta utan att nya kvalitéer tillförs. Människorna kan helt enkelt börja fly från städerna om inte en god livsmiljö bevaras (Jonsson 2009; Bengs 2005: 105; Ståhle 2005: 3f).

Förtätning/sprawl

Grönska och täthet

En av de faktorer i staden som påverkar livsmiljön är friytorna. De kan vara allt från ordnade torg och parker till naturområden och andra obebyggda ytor. Friytorna har ett mer eller mindre problematiskt samband med täthet, då de minskar tätheten i en stad. I många sammanhang bidrar täthet till en ökad efterfrågan och ett bättre underlag för service som affärer, kollektivtrafik, gång- och cykelvägar. Ju mer friyta som förekommer desto mindre kan servicetillgången antas bli. Förhållandet mellan friyta och servicetillgång kan ses som en konkurrens mellan två motsatta utbud eller funktioner i staden. (Ståhle 2005: 2f). Den här tesen kan antas gälla för den "vanliga" svenska staden. Däremot minskar dess trovärdighet om bostadsbebyggelsen består av till exempel extremt höga hus, så som Le Courbusier föreslog i sin stadsplan för Paris.

Mycket av det som människan i västvärlden efterfrågar, till exempel varor och service, ökar i mängd när fler vill ta del av det, men för friytor gäller inte detta. Istället minskar dessa områden som en följd av stadsutbredning och förtätning. Varje ny byggnad kräver mark från friytorna. Dock, med en högre bebyggelsestäthet ökar också efterfrågan på grönytor, men samtidigt minskar utbudet av dem (Jonsson 2009: 10; Ståhle 2005: 130). Ett argument man kan ha för att ändå göra förtätningar som påverkar friytorna, är att man ersätter en kvantitet av ytor med en ökad kvalitet hos de bevarade ytorna. Till exempel är det målsättningen från Uppsalas sida vid exploatering i befintliga miljöer (Uppsala kommun 2009a). Men för att göra detta måste vetenskapen om vad som är kvalitet eller inte finnas. Hur mycket mer kvalitet ger en promenadväg, upprustad med bryggor utefter ett vattendrag, än en vildvuxen, stor odlingsyta, som fallet var vid Fyrisvallen i Uppsala? Och för vilka är den nya ytan av en bättre kvalitet? I en mycket tät stad kan kvantiteten bli en kvalitet i sig (Jonsson 2009: 17). Vid förfrågningar i Stockholm är det också staden stora grönområden, till exempel Djurgården eller Tantolunden, som pekats ut som populärast (Ståhle 2005: 131). Den kvantitet av natur och rekreationsmöjligheter som finns där blir dess kvalitet.

Grönområdets användning

Platsers möjlighet att utvecklas till mötesplatser har med stadens fysiska struktur, täthet och människors förflyttningsmönster att göra (Berglund & Jergeby 1998: 74). Ståhle diskuterar till exempel i avhandlingen *Park i tätare stad* om tillgängligheten som en andra aspekt, förutom kvalitet, som positivt kan påverka förlusten av grönyta vid förtätning. Det är en fråga om att tillgängliggöra grönytan i stadens struktur genom att öka dess "närhet" och göra den lättare att hitta. Platsen måste synliggöras i staden och de måste vara helt offentliga. Inget bör inkräkta på känslan av att man får vistas där (Ståhle 2005: 148). Även parkens inre utformning kan påverka en sådan känsla. Många gånger är lekredskapen framträdande i parker och möbleringen riktad mot leken. Det gör att vuxna lätt uppfattar att parker bara är till för barn (Berglund & Jergeby 1998: 46).

Från studier i Stockholm sluter Ståhle sig till att "friytor som ligger rumsligt integrerat får relativt större del av stadens naturliga rörelsemönster, mer offentlighet och de är sannolikt lättare att hitta" (Ståhle 2005: 148). Gator tillskrivs ofta naturligt en offentlighet vilket kan utnyttjas i sammanhanget Att det privata har en skarp övergång till det offentliga, som när trottoaren tar vid direkt utanför husporten, kan enligt honom vara fördelaktigt (a.a. 2005: 145). Samtidigt är hårt trafikerade gator ett hinder för både barn och äldre (Berglund & Jergeby 1998: 69).

En park eller annan offentlig plats behöver också entréer, för även om parken är helt öppen mot gaturummen så används nästan bara iordningställda vägar som ingång. (Ståhle 2005: 145). Till det kan läggas att platser som lockar människor oftast har någon form av upplevelsevärden, nyttovärden och sociala värden. Vuxna vill till exempel inte betraktas som lata och söker därför en nytta i sin utevistelser. Likaså vill människor gärna vara där andra människor befinner sig (Berglund & Jergeby 1998: 41ff). Känslan av övervakande från omgivande bebyggelse kan påverka platsens offentlighet (Ståhle 2005). Berglund har sett att upplevelsen av utsatthet till och med påverkar vuxna människors vilja att vistas på sin egen bostadsgård. Samtidigt uppskattar människor känslan av kontroll de får från den egna uteplatsen (Berglund 1996: 82).

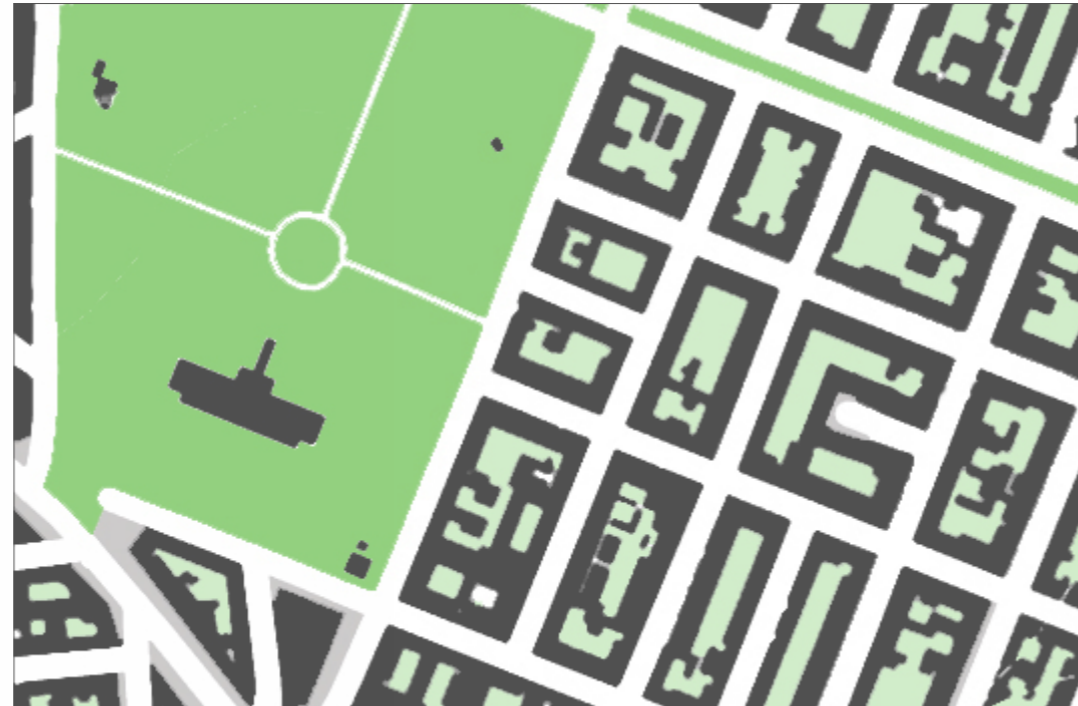
Berglund och Jergeby har också sett från undersökningar i Stockholm, Enköping och Västerås att promenader är människors främsta uteaktivitet. Promenaden görs med anledning av både nyttan och nöjet. För vuxna är parken oftast ett delmål i promenaden snarare än huvudmålet. Vilka platser som är attraktiva för promenaden avgörs av promenadens form. Även om promenaden utförs i samband med ett ärende, som en nyttopromenad, bestäms inte sträckan alltid av närhet och snabbhet (Berglund & Jergeby 1998). Omgivningen kan också ha en stor påverkan på platser. I arbetsplatstäta områden blir även den lilla parken ett delmål i lunchpromenaden, eller en plats att luncha på med matsäcksmat, kanske till och med tillsammans med någon vän utanför arbetsplatsen (Ellwén 2008).

Platser som har naturvärden och ger möjlighet till rekreation är omtyckta av stadsbefolkningen. Samtidigt kan dessa platser också upplevas som otrygga och farliga att vistas i. Den park eller natur som dagtid används för promenader undviks när mörkret faller på. Rädsla för våld får många människor att ta omvägar runt vissa platser, undvika att röra sig till fots eller att stanna inomhus när de känner sig otrygga. Speciellt kvinnor begränsar, ofta omedvetet, sin användning av den offentliga utemiljön för att känna sig säkra. För många upplevs utemiljön som oförutsägbar och okontrollerbar vilket är skrämmande i sig och platser som känns slutna, mörka, lummiga, trånga och obefolkade undviks (Andersson 2002). Rädslan för en plats kan också överföras till en annan plats, vilket framkom i intervjuer Berglund gjort i Bredängen, Stockholm. De tyckte att om något kunde hända i Tensta kan det lika gärna hända i Bredängen (2005: 16).

En **friyta** är en obebyggd plats i staden som kan bebyggas. De är till för människors utevistelse, så som natur, parker, gårdar och torg. Gator och vägar är inte friytor (Ståhle 2001: 1). Parkeringar räknas inte som friytor eftersom de inte är byggda för människor (PBL 1987:10).

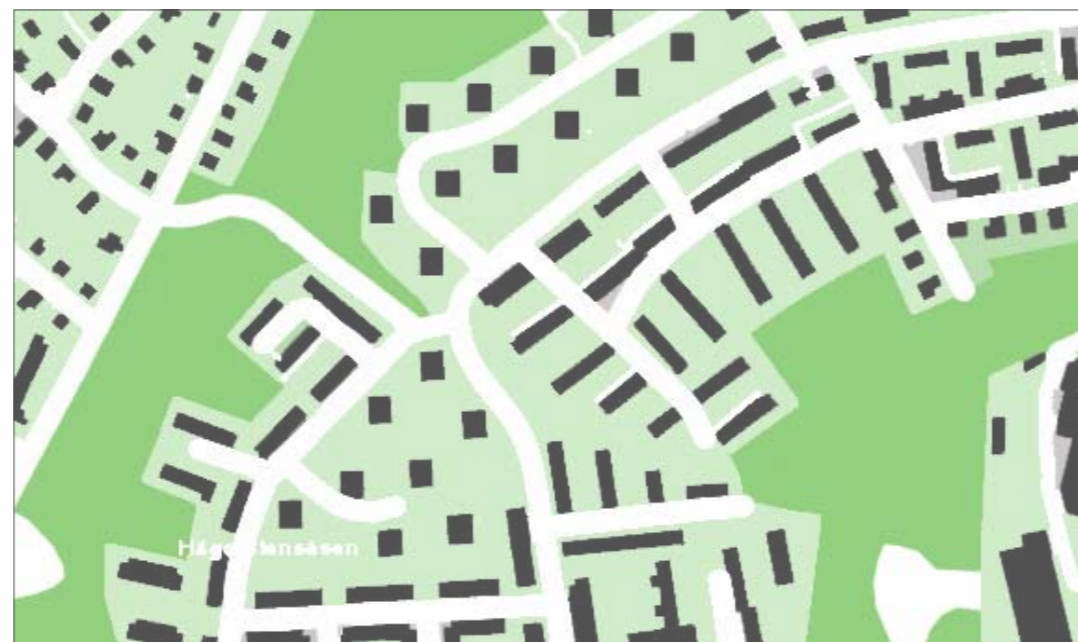
Förtätning/sprawl

Östermalm i Stockholm är ett exempel på den stadsstruktur som ofta kopplas samman med förtätning. Staden byggs här upp av huskroppar i slutna kvarter. Utåt den offentliga gatan är mötet med den privata husporten direkt, medan inom kvarteren bildas gårdar utan offentlig insyn. Parker införlivas ofta i ett eller flera kvarter med gator omkring sig. Enligt Ståhle är en sådan parkstruktur bättre för en ökad användning av parkerna (2005).

Figur 1 Humlegården på Östermalm, Stockholm är ett exempel på en kvartersstad.

Motsatsen till kvartersstaden brukar tillskrivas den modernistiska planeringen med fristående hus i park eller natur. Hägerstensåsen i Stockholm är ett exempel på detta. Där finns både långa lamellhus som har en viss kontakt med gatorna och punkthus som står utan kontakt med offentliga gator. Parker och grönområden placeras runtom bebyggelsen, med liten kontakt med gatorna.

Figur 2 Hägerstensåsen, Stockholm är ett exempel på den modernistiska staden.

Vi lever idag i så pass stora städer att det är svårt att känna igen alla invånare. Till och med bland människorna i det närmsta grannskapet är många främlingar för varandra. Vi kan inte veta om deras avsikter är bra eller dåliga, men vi är på många sätt ändå beroende av dessa främlingar (a.a. 2005: 12). Människors närvaro på platser gör dem trygga att vistas i, ju fler människor desto bättre. Dock måste det vara rätt människor på rätt plats. Till exempel kan ungdomar på en lekplats kännas otryggt (Andersson 2002). Utan kontakten med andra i vår närhet blir vi beroende av att få information om vår omvärld genom bland annat media. Den information vi tar del av blir därför ofta enkelriktad och negativ (Berglund 2005: 14). Platser blir farliga för det är vad vi lär oss och vi undviker dem, hela tiden eller vid särskilda tidpunkter. Medvetenhet om människors rädsla är viktig och bör beaktas, även om man vet att en plats statistiskt sett är ofarlig. En fråga är om alla platser behöver vara tillgängliga dygnet runt? Andersson resonerar över detta och frågar sig om det är ett problem att miljöer upplevs olika beroende på tidpunkten. Hon sluter sig dock till att det har för många följder på människors livsstil och känslor (2002). Speciellt borde platser som är införlivade i det dagliga livet kännas trygga. Gator, torg, parker och natur som är en del av vägen till skolan, arbetet, affären eller annat – integrerade i stadens rörelsemönster som Ståhle beskriver det (2005: 145) – ska man inte behöva undvika.

Diskussion

I stadsbyggnadsdebatten är sprawl och förtätning två motpoler, där den senare ofta försepråkas, till exempel i skriften *Arkitektur och politik* (2009). Förtätning sägs vara det hållbarare samhällsbyggnads sättet, bland annat genom att spara naturmark och förkorta avstånden i staden. Den täta staden ska också kunna generera en stadspuls, bättre service och ett vardagligt folkliv då fler samlas på en mindre yta. Det finns dock stora vinster i att flytta från den täta staden ut till de glesare förorterna. En fördel för livsmiljön är förortens större tillgång på ljus, luft och grönska (Bergström 2005: 110ff; Ståhle 2005:3). Det har uppmärksammats av *Arkitektur och politik* som menar att en bra förtätning är den där ljuset, grönskan och tystnaden varit viktig (2009). Skriften uppmärksammar också att vegetationen behövs för stadens klimat, vardagsmiljö och försörjning (2009: 32). Det är annars ett problem med förtätning, därför att grönskan i staden ofta får stryka på foten. Grönskan och friytorna är faktorer som påverkar livsmiljön men de minskar ofta bebyggelsestätheten i en stad. För att öka tätheten kan friytorna behöva tas i anspråk. Samtidigt som friytorna försvinner genererar dock en ökad befolkningstäthet en större efterfrågan på friyta (Ståhle 2005). Men var går gränsen för hur många människor och hur lite friyta det kan vara på en plats?

För att kompensera minskande friyta brukar man tala om att ersätta en kvantitet av ytor med högre kvalitet hos de kvarvarande (Uppsala kommun 2009a; Jonsson 2009; Ståhle 2005). Men vad är då en ökad kvalitet? Ett sätt att hitta kvalitéer är att samla befolkningens uttalanden till en värde lista, så som Uppsala gjort i sin sociotopkarta (Uppsala kommun & Spacescape 2009). Det kan ge en handledning om vad människor söker hos en friyta. Platser position i stadens fysiska struktur, områdets täthet och människors rörelsemönster har också en stor kvalitativ roll. En plats som ligger rumsligt integrerad i det naturliga och vardagliga rörelsemönstret, har en tydlig offentlig karaktär och bra entréer, har många fler möjligheter att bli utnyttjad än andra platser utan dessa kvalitéer.

Den platsen blir helt enkelt mer synlig och tillgänglig och är därför lättare att hitta till (Ståhle 2005). Platsens omgivning kan vara betydande för dess användning, liksom platsens innehåll. Det som lockar många till en plats är möjligheten till upplevelser samt sociala- och nyttoaspekter (Berglund & Jergeby 1998). En parks kvalitéer kan ligga i att den skapar en trevligare väg till affären eller jobbet.

Känslan av trygghet är också en kvalité. Samtidigt är det en svårhanterad kvalité då många av de friytor människor tycker om kan upplevas farliga. Platser som känns slutna, mörka, lummiga, trånga och obefolkade undviks av många (Andersson 2002). Samtidigt kan till exempel lummigheten hos en park vara attraktiv för upplevelsen av grönska. Att uppleva människors närvaro, genom många människor i rörelse, genom en närhet till bebyggelse eller liknande kan fungera positivt för platsers upplevda säkerhet. Samtidigt vill vi inte känna oss uttittade och kontrollerade av andra under vår vistelse utomhus (Berglund 1996: 82). Men var går balansen mellan social närvaro och kontroll? Ska det kunna finnas platser som bara ska upplevas under vissa tider på dygnet? Vilka platser kan då vara "avstängda" under kvällstid?

Det finns många sätt att öka kvalitéerna hos friytor när de reduceras till förmån för bebyggelse. Men en kvalité som alltid går förlorad i sammanhanget är kvalitén av yta och utrymme. Jonsson (2009) menar att i den riktigt täta staden kan kvantiteten bli en kvalité. Det kan vara kvantiteten genom många friytor eller kvantiteten genom få men riktigt stora. Att föredra är troligtvis den senare, då de största park- och naturområdena i en stad är de populäraste bland befolkningen (Ståhle 2005: 131; Uppsala kommun & Spacescape 2009: 4). Det viktigaste att känna till vid förtättningsprojekt är nog ändå kunskapen om vad människor ser som en god livsmiljö och då ta tillvara på det. För det finns antagligen en gräns för hur mycket av den befintliga livsmiljön människor kan offra eller ersätta med andra livsbetingelser. Ett överexploaterat område kan bli sin egen död.

Uppsala

”Mellanrum” är, enligt Uppsala kommun, områden mellan tidigare bebyggelsestillskott (2009a: 30).

Uppsalabornas svar på hur staden ska utvecklas är följande:

- Grönområden i staden har bevarats och nya skapats (294 svar)

- Kollektivtrafiken är bättre och når flera än idag (162)

- Det är inga eller färre bilar i centrum (154)

- Uppsala är en gång- och cykelvänlig stad med cykelvägar som når alla (153)

- Kulturlivet utvecklas och är tillgängligt för alla (136)

- Uppsalas handel utvecklas, i centrum, stadsdelar och små tätorter (126)

- Många möjligheter till sportaktiviteter och friluftsliv (116)

- Utveckling av stadsdelarna (100)

(Uppsala kommun 2009a: 9)

Uppsalas förtätning

Uppsala är i en fas av tillväxt och befolkningen ökar. Beräkningar säger att 1200 nya lägenheter behöver byggas per år för att ge bostäder åt alla (Uppsala kommun 2009a: 23). Uppsala tog redan i översiktsplanen från år 2002 steget mot en tätare stad som växer inom sina gränser. Kommunen har valt att fortsätta i den riktningen. En tät och mångfunktionell stad är ett mål i förslaget till en översiktsplan till år 2010. Med rätt åtgärder anses en sådan stad kunna bidra till en hållbar utveckling (a.a. 2009a: s 15). Ny bebyggelse ska till exempel förläggas i vad man kallar ”mellanrummen” för att få en ökad täthet i staden (a.a. 2009a: 11) Dock poängterar förslaget att mellanrummen även kan ges park- och fritidsfunktioner (a.a. 2009a: 30).

Förtätningen ska ske på två sätt. Det ena sättet är i större utvecklingsområden – Librobäck är ett exempel på detta. Det andra sättet är med småskalig inflikning av bebyggelse i staden. Tillskotten inom staden ska ske successivt och ska tillföra värden till omgivningen, koppla samman områden och förtydliga de offentliga rummen. En bebyggelsestruktur med gator och kvarter ses som en god grund för denna stadsutveckling (a.a. 2009a: 27). Risker finns med de båda planeringssätten. En småskalig ifyllnad inne i staden kan enligt Ståhle ge en ”slentrianmässig gluggförtätande” på platser som inte är bra ur ett långsiktigt perspektiv (Ståhle 2009: 67f). Massomvandling av till exempel gamla industriområden skulle kanske kunna leda till en likformighet och storskalighet som inte passar den mänskliga skalan. En sådan åsikt inflikar några uppsalabor i *Uppsalas Nya Tidning* (UNT), ”den gråvita nyfunkisen i Librobäck passar som kontrast i ett välsmakat område men en hel stadsdel kan inte byggas på samma arkitektur, då upppepas miljonären” (Thärnström, Karlsson och Heyman 2009). Det verkar finnas en svår balans i förtättningsfrågorna, men som Bengs säger kan ett avgörande för ett bra förtätning vara formgivningen av de nya byggnaderna (2005: 103f).

En ökad täthet i staden kan användas som ett sätt att möta Uppsalabornas önskan om bättre kollektivtrafik (Uppsala kommun 2009a:11). Därför ses höga hus som rimliga där de kan stärka kollektivtrafiken och utveckla stadslivet i önskad riktning (a.a. 2009a: 27). I inledningen, ”visionen” för den blivande översiktsplanen framkommer det att uppsalabornas främsta önskan för stadens utveckling är ett bevarande och förstärkande av dess grönområden. Det var dubbelt så många som nämnt grönområdena än övriga frågor rörande stadslivet (a.a. 2009a: 9). Hur förslaget till översiktsplanen sedan redovisar detta kanske visar på kommunens egna önsknings i frågan? Grönstrukturen och de tre andra punkter (kollektivtrafik, färre bilar i centrum och förbättrade gång- och cykelvägar) som invånarna sätter främst avhandlas utan några kommentarer. Önskemål nummer fem, sex, sju och åtta inleds med en samlade mening, som mer tycks beskriva kommunens åsikter om en attraktiv stad snarare än befolkningens: ”Många svar speglar att staden ska vara attraktiv. Det kommer till uttryck på följande sätt: Kulturlivet utvecklas [...] Uppsalas handel utvecklas [...] möjligheter till sportaktiviteter och friluftsliv [...] utveckling av stadsdelarna” (Uppsala kommun 2009a: 9).

Att Uppsalaborna värnar om grönskan framgår också genom debattinlägg i UNT. Där finns inlägg som ”den som vill skydda det gröna och sköna Uppsala tänker på framtiden” (Spangenberg 2009), ”tillväxten är Uppsalas högsta mål, på bekostnad av grönområden”

(Molin, Wessberg 2009) och ”den stad som presenteras för framtiden verkar vara en stad utan grönområden” (Hedblom et al. 2007). En del visar att de inte är emot förtätning som ett stadsbyggnadssätt. I en gemensam artikel har till exempel anställda vid institutionen för Stad och Land vid Sveriges lantbruksuniversitet, påpekat detta. Med bakgrund i sin forskning och sitt arbete i frågan, påpekar de att förtätning kan vara framgångsrikt under vissa förutsättningar, ”det [förtätning] faller som uthålligt stadsbyggande när grönområden tas i anspråk, men kan vara framgångsrikt för övergivna platser som nedlagda industriområden eller gamla bangårdar” (Hedfors et al. 2007). Dessutom visar de på att förtätning bör gälla alla delar av en stad när de säger att ”industri och handel i ytterområden måste bli marksnålare” (Hedfors et al. 2007). ”Vi ska inte bygga på våra verkliga grönområden” uttrycker sig Stenmark, men han poängterar också att många av de områden som uppfattas som parklika av stadens invånare i själva verket är markreservat för byggnation (2008).

Försvaret av förtätningen och kommunens översiktsplan, i tidningsdebatten, trycker på att minskade grönområden ska kompenseras. De framhäver den tidigare nämnda principen att kvalitet ska ersätta kvantitet (Engström 2010; Lindqvist 2010) och få en ökad tillgänglighet (Engström 2010; Ståhle 2005). ”Det är avgörande att ytorna håller hög kvalitet och är lätta att hitta” (Engström 2010). Många av de positiva debattinläggen verkar komma från yrkesarbetande inom ämnet, men privatpersoner visar också en positiv sida till förtätning. Eriksson säger att ”förtätning skapar möjlighet för kultur och nöje” och framhåller också att en stad ständigt är under utveckling (2008).

Ann Henriksson och Eva Weibull gjorde en undersökning av artiklar om förtätning år 2008 konstaterade de att UNT var en av de studerade tidningarna som oftast tog upp frågan. Tidningen hade också många fler artiklar emot förtätning än för och argumenten handlade ofta om förlusten av grön- och rekreationsområden. Henriksson och Weibull tänker sig att det tydliga motståndet kan bero på många aktiva skribenter, men också att de platser som förtätats eller riskerar att förtätas är högre skattade i Uppsala än vad motsvarande platser är i andra städer. De tror också att ytorna som förtätas är mindre i storlek och antal än i till exempel Stockholm, vilket gör förtätningen mer märkbar. (2008: 15f).

Vad har Uppsala för mål med sin grönstruktur och sina parker?

Förslaget för Uppsala kommuns översiktsplan till 2010 framhåller en kvalitetshöjning och värdeökning av grönområden genom att förtäta staden. Den säger att många grönytor som idag kallas park är ”gräsmatteytor och trivial skog mellan bostäder” och ger dessa platser benämningen ”mellanrum” (Uppsala kommun 2009a: 31ff). Intressant är att detta utlåtande motsäger stadens parkprogram. I det dokumentet säger man istället att ”all grön mark har ett värde” (Uppsala kommun 2002: 6). I en artikel i UNT berättas det också att ju närmre stadscentrum ett skogsområde ligger, desto fler kojor kan man hitta (Hedblom et al: 2008). Dessa platser som kommunen kallar trivial skog kan alltså vara av stor behållning för barn.

Uppsala har skapat parkprogrammet för att säkra kvalitén på utvecklingen av stadens parker. Parkprogrammet är anmäld i Kommunfullmäktige, men fungerar som ett

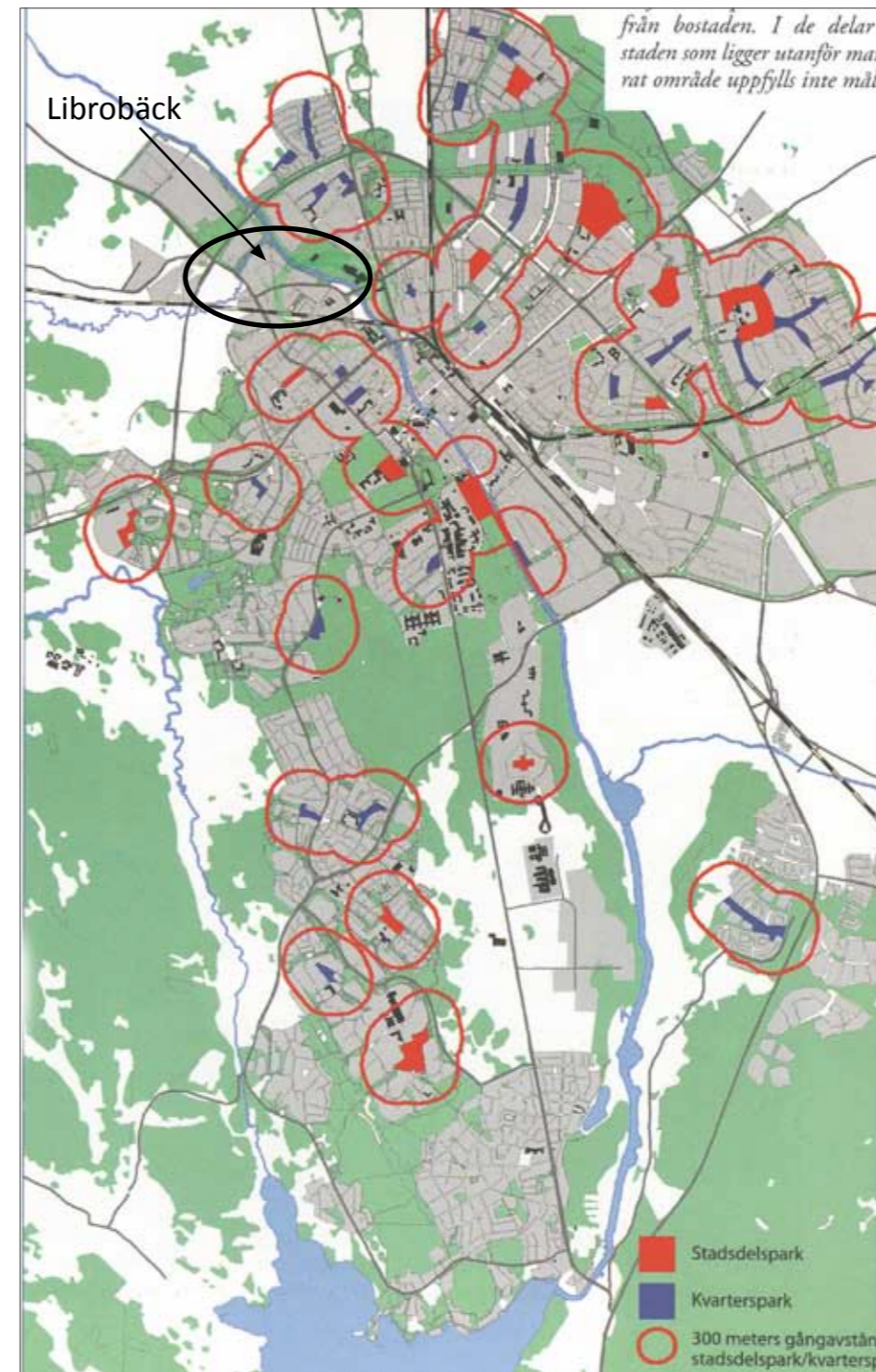
förvaltnings och nämnddokument och är därmed inte styrande¹. Den beskrivs dock som kommunens handlingsprogram för stadens parker (Uppsala kommun 2002: 3) och visar på kommunens mål och ambitioner.

Parkerna är en del i stadens offentliga rum men också ett komplement till den egna bostadsgården eller trädgården. Vilka behov en park ska uppfylla förändras över tiden, genom att samhället förändras men också genom att åldersfördelningen hos parkbesökarna förändras (Uppsala kommun 2002: 4). Speciellt i parker som får sina besökare från närliggande bostadsområden märks detta. Idag har många parker och grönområden i allt större utsträckning fått en kompletterande roll som gårdar för förskole- och skolbarn. Verksamheter som arbetar med barn är mer platsbundna än familjen, så närheten till parken är viktig (Berglund & Jergeby 1998: 46). Trycket på parkerna ökar helt enkelt, och med det kan konflikter kan uppstå (Wahlund 2009).

Nya stadsdelar ska ha parkmark med en god kvalitet och i en sammanlagd areal för att uppfylla behovet av både stadsdelspark, kvarterspark och småparker (Uppsala kommun 2002: 6). För den norra delen av staden betyder det att behovet av en stadsdelspark bör tillgodoses i den fortsatta planeringen. En stadsdelspark ska enligt programmet ha en extra bra lekpark med plats för vinterlek och dagisutflykter, blomsterplanteringar och rofyllda sittplatser för vuxna samt en stor öppen gräsyta för olika ändamål (a.a. 2002: 24). Parkprogrammet poängterar att i områden som har ont om parker är det extra viktigt att befintliga parkmark tas tillvara och utvecklas. Nya parker kan också behöva anläggas. Därefter tillägger man att kommunen måste vara beredd på att köpa mark i konkurrens med andra intressen (a.a. 2002: 8).

Varken Librobäck eller Svartbäcken har en stadsdelspark och enligt parkprogrammet fattas det även en kvarterspark i Librobäck (Figur 3). I Luthagen är Tegnérparken utsatt som stadsdelspark i stadens parkprogram (Uppsala kommun 2002: 25ff) och Vasaparken skulle delvis kunna sägas ha blivit upprustad till en sådan för norra innerstaden (endast vinterlek saknas). Dessa två parker är ganska små och trycket på dem ökar i och med att några nybyggen gjorts i området, exempelvis studentbostäder i Ekonomikumparken och bostäder på Fyrisvallen och i norra Stabby. Ståhle påpekar att en park kan få nya krav på sig om en annan park försvinner (2005: 73). Av den anledningen kan det också vara så att Tegnér- och Vasaparken även måste tillgodose nya behov med tanke på att Ekonomikumparken reducerats i sin storlek.

I det strukturprogram som gjorts för Librobäck önskas det att ett stråk utefter Librobäcken med koppling till Fyrisån (Figur 4). Väster om Börjegatan önskar man att stråket utvecklas till en stadsdelspark (Uppsala kommun 2005). Planer finns alltså på att förbättra parkstrukturen i norra Uppsala men de ligger i en långsiktig, framtida utveckling. Parkprogrammet påstår dessutom att det kan behövas en till central stadspark eftersom Stadsträdgården ligger så långt söderut i innerstaden (Uppsala kommun 2002: 24). Skulle en park norr om Luthagen kunna ha den funktionen eller kommer den att ligga för långt norrut? Kan Seminariet bli en alternativ stadspark eller en bra stadsdelspark?

Figur 3 Librobäck saknar både stadsdelspark och kvarterspark enligt Uppsalas parkprogram. I strukturprogrammet för Librobäck (Uppsala kommun 2005) föreslår kommunen att marken utmed Librobäcken ska sparas för att bli en stadsdelspark för Nordvästra staden Figur. **Källa: Uppsala kommun, Parkprogram för Uppsala**

Stadsdelsparker ska enligt parkprogrammet ha plats för olika gruppers behov. De ska ha en extra bra lekpark, plats för vinterlek, förskoleutflykter, blomsterplanteringar, rofyllda sittplatser och ytor för spel, lek med mera. Den behöver vara 10 000 m² stor, men helst mycket större (2002: 24).

Kvartersparker ska helst vara mellan 10 000 m² och 50 000 m² stora, så att det finns plats för att flera aktiviteter utan störningar sinsemellan. De är i första hand till för närboende (Uppsala kommun 2002: 26).

Stadsdelsparker i stadsdelarna runt Seminariet

Librobäck - Husbyborg: stadsdelspark saknas
Svartbäcken - Tuna backar: stadsdelspark saknas
Luthagen - Rickomberga: Tegnérparken

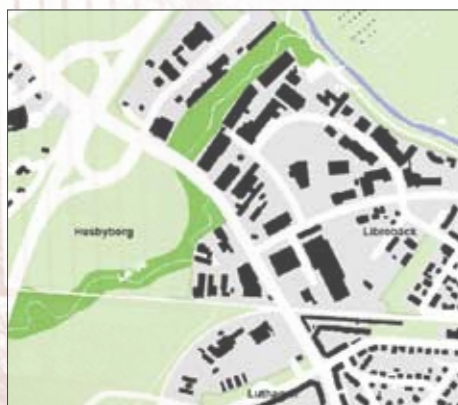
Kvartersparker i stadsdelarna runt Seminariet

Librobäck - Husbyborg: kvarterspark saknas
Svartbäcken - Tuna backar: Bärbyrsparken, Flygarparken, Tunabergsparken, Tunaparken, Stjernhjemsplan (uppfyller egentligen inte storlekskrav)
Luthagen - Rickomberga: Luthagsplan

(Uppsala kommun 2002: 25, 27)

1 Karin Åkerblom, Kommunledningskontoret Uppsala, 2010-05-10

Uppsala

Figur 4 Det finns planer för ett grönstråk utefter Librobäcken. Stråket är markerat med i mörkare grön färg.
Källa: Uppsala kommun, Strukturprogram för Librobäck

Uppsala kommun tog år 2009, tillsammans med företaget Spacescape, fram en sociotopkarta för Uppsala. Luthagen var en av tre stadsdelar där man tog kontakt med invånarna i olika fokusgrupper. Som Berglund och Jergeby beskriver så tar många promenader utanför sin egen stadsdel (1998: 39), och Librobäck är en angränsande stadsdel till Luthagen. Det är mycket troligt att många från Luthagen gör promenader i och genom Librobäck, eftersom Fyrisån med sina stråk finns där.

Diskussion

Uppsala behöver växa för att möta sin befolkningstillväxt och genom att satsa på förtätning hoppas man på att inte bara tillgodose befolkningen med lägenheter utan också ge dem möjlighet till en bättre service, fler fritidsmöjligheter och en utveckling av stadsdelarna (Uppsala kommun 2009a). Men vid förfrågningar är det ändå stadens grönområden som befolkningen håller högst (a.a. 2009a: 9). Man vill bevara, utveckla och förstärka grönområden, men med tanke på det som tidigare sagts - att förtätning ofta innebär en reducering av friytor - går dessa önskemål inte ihop med kommunens planer.

Resultatet av detta går att läsa i den lokala dagstidningen, Uppsala Nya Tidning. De har under de gångna åren haft insändare från människor som övervägande varit emot förtätningen på grund av förlusten av grönområden (Henriksson & Weibull 2008). Kommunens plan för att kompensera för förlusten av grönområden är att öka kvalitén hos de kvarvarande. Till och med verkar de anse att enbart ny bebyggelse kan vara en kvalitet för många områden. De säger också att många grönområden är mark som blivit över vid olika byggnadsfaser och med ord som "trivial skog" får dessa platser ett lägre värde (Uppsala kommun 2009a: 33). Återigen går det att fråga sig vad kvalitet är? Vilka upplever det som kvalitet? Och vem avgör vad som är kvalitet? Staden har sedan år 2002 ett parkprogram som ska säkra kvalitén och utvecklingen av stadens planlagda parker. Där säger man att "all grön mark har ett värde", ord som inte bara innefattar den planlagda parkmarken (Uppsala kommun 2002: 6). Parkprogrammet är dock inget styrande dokument, men det är ändå intressant att fundera över om Uppsala kommuns målsättningar och ambitioner har förändrats så mycket sedan det skrevs.

Parkprogrammet ser det som viktigt att nya stadsdelar ska ha tillräckligt mycket parkmark för att tillgodose behovet av småparker, kvarterspark och stadsdelspark. I områden som har ont om parker är det extra viktigt att befintlig parkmark tas tillvara (Uppsala kommun 2002). Förtätning sker runt om i Uppsala idag bland annat i områdena Luthagen, Svartbäcken och Librobäck. Den förtätning som skett på friytor i dessa områden har antagligen ökat trycket på kvarvarande grönområden. I dagsläget tillgodoses dessutom inte behov av parker som parkprogrammet kräver. Friytor tas i anspråk fastän varken Librobäck eller Svartbäcken har en stadsdelspark. Den första stadsdelen har till och med ingen kvarterspark enligt programmet (a.a. 2002: 24ff). Kommunen bör därför vara noga med att parkbehoven tillgodoses vid en fortsatt utveckling av områden.

Kvarteret Seminariet

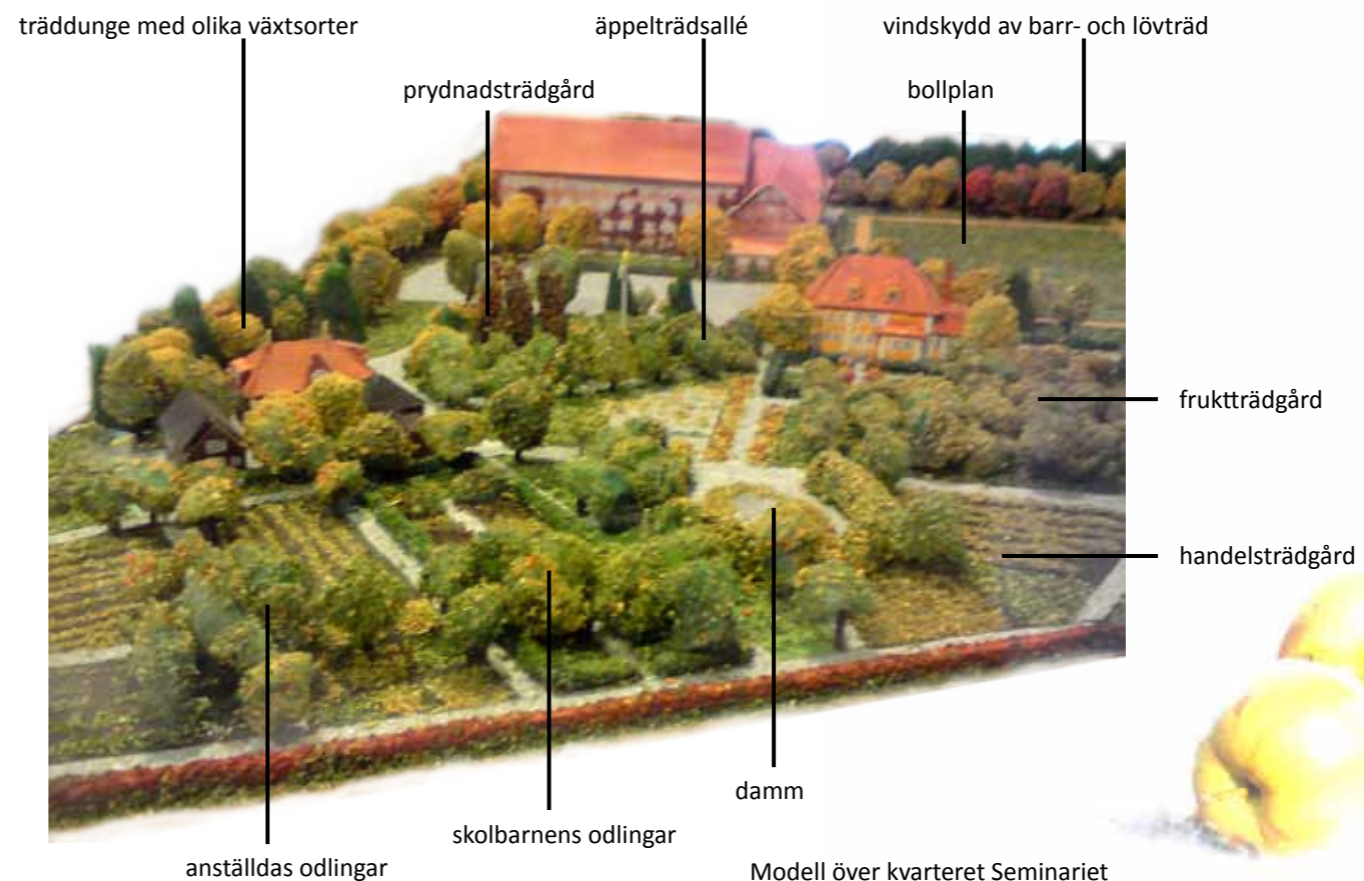
Kvarteret Seminariet ligger i norra Uppsala i området Librobäck. Det är en stadsdel som byggts upp i omgångar. Småindustrier dominerar men där finns också äldre villor från bland annat tidigt 1900-tal och några senmodernistiska hus. Kvarteret bakom Seminarietbyggnaden är från ett tidigt 1990-tal och byggt på parkmark var det ett tidigt förtätningsprojekt. Under 2000-talet har fler bostäder tillkommit i så kallade omvandlingsområden, till exempel var Kvarteret Klockaren industrimark och Fyrisvallen var odlingslotter. Andra omvandlingar och ifyllningar har skett i de närliggande stadsdelarna Luthagen och Svartbäcken och fler ska bli till. Norra Uppsala är ett område där stora förändringar, ofta kallat stadsutveckling, kommer ske. Kommunen planerar för både fler bostäder, utvecklad kontorsbebyggelse och fortsatta verksamheter. Med det kommer fler människor röra sig i området och behovet av stadselement som parker och mänskligt anpassade gator kommer att öka.

När Seminariet byggdes på 1910-talet för Folkskoleseminariet valdes platsen i Librobäck för sitt läge i utkanten av Uppsala (Pettersson 2008: 5). En del bostadskvarter har tillkommit under åren men upplevelsen av att platsen ligger i stadens utkant har funnits kvar. I Seminariet utbildades förr folkskolelärare och där fanns även en övningsskola. Under 1970-talet tog först Lärarhögskolan över utbildningen av lärare och sedan Uppsala universitet. Man fortsatte ändå att använda den gamla byggnaden (a.a. 2008: 7). Husen i kvarteret uppfördes i nationalromantisk stil, Seminariebyggnaden i samma anda som Stockholms stadshus och rektors- samt vaktmästarbostaden efter tidens villaideal. Det är en arkitekturstil med tyngd och kraftfullhet, avskalad i sitt uttryck men ändå med variation och enkla detaljer (a.a. 2008: 10f).

Bebyggelse och trädgård, liksom byggnad och inredning skulle samordnas i det tidiga 1900-talets formspråk (Linn 2002: 513). Utemiljön runt institutionsbyggnader skulle dock främst ha en praktisk funktion och ingå som en del i arbetsmiljön (Nolin 2002: 624). Vid folkskoleseminarier behövde man ha trädgårdsanläggningar för undervisning. Därför var det en fördel med att ha Folkskoleseminariet i stadens utkant. Det gav gott om utrymme för en park, trädgård och idrottsplan till lärarstudier och deras elever. Tomten försågs med olika sorters träd, fruktträd, gräsmattor och rabatter samt en odlingsträdgård åt övningsskolan (Pettersson 2008: 23). Den nationalromantiska stilen strävade efter att använda inhemska växt- och byggmaterial. Det fanns också ett stort intresse för barrväxter, speciellt asiatiska, och pyramidformade träd, med sin distinkta form. Ett strikt uttryck kunde användas tillsammans med informella partier för att skapa kontraster (Nolin 2001: 185, 158). Det är en trädgårdsstil som kan sägas fungera väl med undervisning om växter i trädgården och mycket av stilen syns i Seminariets trädgård. En växtlista visar att det planerades för 106 olika sorters träd och buskar, både vanliga svenska arter och några lite ovanligare sorter (Pettersson 2008: 35). Åsa Wilke (2006) beskriver att man under senare delen av 1800-talet och det tidiga 1900-talet hade tydliga regler för grupperingar av träd. Ljusa träd skulle stå framför mörka och linjen av träd skulle vara oregelbunden. Barrträden skulle alltid stå längst bak i en grupp och de användes mest i ytterkanterna av trädgården för att ge en vildare karaktär (2006: 28ff). Det är en beskrivning som passar väl in på Seminariets tomt. I utkanten av tomten står många gamla barrträd i dungar och ridåer, tillsammans med lövträd av olika slag. De är en del i den gamla prydnadsträdgården.

Lövträden är i överlag placerade framför barrträden, sett från Seminariets byggnad. Dessa dungar är också oregelbundna i brynet in mot trädgården, precis som i Wilkes beskrivning (Figur 5). Under förra sekelskiftet var också nyttoträdgården åtskild från prydnadsträdgården i de större anläggningarna. Odlingar skulle inte heller ligga framför huvudbyggnaden, utan lite avsides. Fruktträden hade sin egen avdelning, om utrymme fanns (2006: 41). Det var ett klassiskt sätt att hantera nyttoträdgården och även det användes på Seminariets tomt. En allé av stora äppelträd är placerad mellan Rektorsvillan och Vaktmästarbostaden. Allén gränsar av det område av tomten som användes för odling. Trots uppdelningen finns ändå en samhörighet mellan dessa platser. De tillhör framsidan av tomten och kopplingen husen emellan syns här. En tredje plats är bollplanen, inringad av läplanteringar av barr- och lövträd. Även om bollplanen ligger vid en av entréerna till kvarteret, känns den som mer avsides placerad. Den har en sämre koppling till resten av trädgården och framsidan av Seminariet.

Det nationalromantiska växtvalet ger platsen en speciell karaktär. Men än mer är det gamla odlingsområdet med sina fruktträd och trädgårdskänslan de skapar, en stor identitetsbild som skiljer platsen från många andra av Uppsalas parker (Figur 6). Ett staket överväxt av vildvin hägnar dock in större delen av parken och gör att den upplevs både fysiskt och psykologiskt avgränsad.

Modell över kvarteret Seminariet vid 1950-talet. **Intsitutionen för stad och land, SLU Uppsala**

Seminariet

Seminariets tomt

Sociotopkartan för Uppsala bedömer grönområdets kvalitet genom en uppskattning av platsernas värden. Seminarieträdgården har många kvalitéer och möjligheter för utevistelse. Där finns kulturhistoria, en trädgårdskänsla, grönska, "häng"-, picknick-, sällskapslek- och bollsportsmöjligheter, liksom både park- och naturlek. Seminarieträdgården har alltså åtta värden av tjugo, ett högt antal värden i jämförelse med flertalet grönområden i Luthagen, Svartbäcken och Librobäck. Tegnérparken som är stadsdelspark i Luthagen har i jämförelse sju bedömda värden. Det mest populära grönområden i staden kombinerar dock en stor mängd värden med en ytstorlek på minst tio hektar (Uppsala kommun & Spacescape 2009: 4, 20). Med tesen "kvantitet mot kvalitet" i åtanke verkar en förtätning på Seminariets tomt som mindre bra. Här finns redan en hög kvalitet genom en stor mängd värden. En trädgård med så många värden, en historisk förankring, som enligt Berglund är bra för identiteten (1996), och en redan uppvuxen struktur bör ha många fler fördelar än en nyanlagd park. Som både Johansson (2009: 2f) och Ståhle (2005: 131) nämner och sociotopkarteringen visar på (Uppsala kommun & Spacescape 2009: 4) verkar också kvantiteten i form av stora ytor kunna vara ett värde i sig, ett värde som direkt går förlorat genom förtätning.

Idag är det inte många som utnyttjar parken. Endast två fokusgrupper i Sociotopkartan tar upp Seminariet i en positiv bemärkelse. "Sköna gröna Stabby" beskriver platsen som en "favoritplats bland många", medan Vindhems kyrkans kör inte vill att byggnader ska uppföras där med tanke på platsens karaktär. Indirekt berörs också tomtens av kommentaren "kommer inte fler lekutrymmen snart blir det kaos!", som sades av förskolepersonal angående nybyggnationerna i Luthagen (Uppsala kommun & Spacescape 2009: 104, 106, 96).

Mest verkar människor röra sig framför Seminariebyggnaden, på den gångväg som leder mellan Seminariegatan och korset Fyrisvallsgatan/Ringgatan (Figur 7 och 8). Här är entréerna mer öppna och stråket känns mer offentligt. Det fyller en funktion som genväg och länk mellan norra Luthagen, via en järnvägsundergång, och Fyrisån, Fyrishov och Svartbäcken. Stråket framkommer även i sociotopkarteringen. Den användes av en förskola på promenader till Fyrishov. Dock ansågs parkeringen framför Seminariet som farlig (Uppsala kommun & Spacescape 2009: 96).

Resten av tomtens används desto mindre, vad jag har sett under mina promenader i området. En anledning kan vara den svårdefinierade tillhörigheten. Är trädgården privat eller offentlig? På ett sätt är den privat, kommunen äger inte platsen. Fram till år 2006 ägdes tomtens av Akademiska hus, en statlig fastighetsägare, och trädgården var en del i ett universitetsområde. Seminariebyggnaden användes av lärarutbildningen på Uppsala Universitet, men i och med Blåsenhus tillkomst och en flytt av universitetets pedagogiska utbildningar dit, fanns inte längre behovet av Seminariet. Akademiska hus valde då att gå ut med tomtens till försäljning. Carlquist² berättar att de tog kontakt med kommunen år 2004 för att ge dem möjligheten att köpa tomtens men parterna kom inte överrens om fastighetsvärdet. Kommunen gav ett pris som baserade sig på att endast bollplanen

eventuellt kunde bebyggas. Akademiska hus tyckte däremot att tomtens var värd mer än det kommunen erbjöd och när man inte kom överrens dog ärendet så småningom ut. Något år senare köpte istället bygg- och fastighetsutvecklingsföretaget NCC tomtens, för ett högre pris än både det kommunen erbjöd och det Akademiska hus önskat under deras köpeförhandlingar. Seminariet har NCC sålt vidare till Genova och en fortsatt skolundervisning är planerad i byggnaden (Axelsson³). Själva tomtens har företaget däremot kvar i sin ägo och på den vill de uppföra flerbostadshus. Planeringen för dessa har skapat en debatt om kvarteret i den lokala dagstidningen, *Uppsala Nya Tidning* (UNT).

Figur 5 (tv.) Vindskydden mot norr består av gran och lövträd. Beståndet består av en blandning av ursprungliga träd och frösådder. Barrträden står bakom lövträden, så som idealet förespråkade under förra sekelskiftet.

Figur 6 (tv.) Den gamla fruktträdgården framför Rektorsvillan. Mitt i bilden ligger en igenvuxen damm, kantad av klippta avenbokshäckar. Här finns en stor trädgårdskänsla och goda potentialer för en park.

Figur 7 Tvärs över Seminariets tomt finns en passage mellan Luthagen och Svartbäcken. Den är viktig att bevara, bör vara allmän och kännas trygg att använda.

2 Anders Carlquist, Fastighetskontoret Uppsala kommun. Telefonsamtala 2010-02-24

3 Monica Axelsson, NCC Uppsala, samtal 2010-04-14

Seminariet

Uppsala har sammanställt tjugo värden hos sina grönområden. De värden som bedöms finnas i kvarteret Seminariet är gulmarkerade.

Park- och naturlek

Lekplatslek

Ro

Grönska

Skogskänsla

Trädgårdskänsla

Vattenkontakt

Utblick

Promenad

Naturupplevelse

Kulturhistoria

Bollsport

Sällskapslek

Vintersport

Bad

Picknick

Folkliv

Evenemang

Hänga

Djurhållning

Figur 8 Seminariet och bollplanen från Fyrisvallsgatan. Vägen som leder utefter bollplanen är den passage som leder framför Seminariet. Fotot är taget från passagens ena entré.

Debatten om Seminariet

I UNT har det både funnits positiva och negativa åsikter till bebyggelse på seminarietomten, men inga av de publicerade artiklarna har, vad jag sett, varit väl inställda till det framtagna planförslaget. Man värnar om Seminariet som ett minnes- och landmärke och parken som ett värdefullt grönområde (Zethraeus 2008; Stenmark, Malmstedt 2008; Nilsén & Sporrang 2008; Andersson 2009). Mer eller mindre hård kritik framförs mot den bebyggelse som presenterats för området. Thärnström, Karlsson och Heyman anser att kravet på arkitekturen ska vara hög och tillföra nya värden med tanke på Seminariebyggnaden och kvarterets plats som entré till Librobäck (2009). De tycker att det bör finnas ett visst "respektavstånd" till Seminariet och att 300 lägenheter av den storlek som föreslagits inte ger detta (Thärnström et al. 2009; Nilsén & Sporrang 2008). Höjden, formen och placeringen av huset som planförslaget visar nämns till och med i ordalag som "mastodontisk husansamling" (Andersson 2009) och "monoton bebyggelsemur" (Ottoosson 2009). Man poängterar att nästan tre fjärdedelar av parken kommer att bli omringad av hus. Det gör den osynlig (a.a. 2009). Dessutom tycker de inte att en allmän park i mitten kan förhindra känslan av en husansamling och att man måste vara vågad som människa för att våga sola och spendera tid där (Andersson 2009; Ottoosson 2009).

Till skillnad från den mer övergripande debatten om bebyggelser i grönområden så ger här skribenterna en hel del förslag för Seminariets framtid i sina insändare. De vill se ett bättre markutnyttjande genom att flytta bebyggelsen närmare gatorna och på så sätt spara parkmark (Thärnström et al. 2009; Ottoosson 2009). Bebyggelsen föreslås vara i slutna kvarter (Thärnström et al. 2009), varierad i höjd, stil och mer fantasieggande med till exempel takträdgårdar (Ottoosson 2009) samt i liknande skala som Ekshagen/Eriksdal (Nilsén & Sporrang 2008). Både Ottoosson och Thärnström tänker sig kommersiella inslag i bottenvåningarna på husen. Den gamla trädgården i söder ses som fördelaktig för parkmark (Nilsén & Sporrang 2008; Stenmark, Malmstedt 2008) och både Nilsén, Sporrang och Ottoosson vill se att andelen hus bantas ned.

Monica Axelsson menar att NCC visserligen vill få in många lägenheter men också värnar för en god levnadsmiljö. Platsens kulturhistoria gör att planeringen av bebyggelse måste ske med en känslig hand. Kommunens önskemål om siktlinjer mot Seminariebyggnaden och det viktiga sambandet mellan Vaktmästarbostaden, Rektorsvillan och skolbyggnaden har företaget velat ta fasta på i planeringen av området. Flerbostadshus ger enligt henne den möjligheten att fler människor får tillgång till den värdefulla marken och närvaron av hus, människor och upplysta fönster skulle kunna få en park att kännas tryggare kvällstid. Förhoppningen är att många intressen kan tillgodoses genom att planera för både bostäder, som staden är i behov av, och en allmän park.⁴

Debatten i UNT om Seminariet bygger till stora delar på den detaljplan som kommunen hade ute på samråd under sommaren och hösten 2009 (Figur 6). Planen visar lamellhus som står med långsidorna ut mot Ringgatan, Seminariegatan och Prästgatan. En cirkelformad park finns mitt i kvarteret, framför Seminariet och parken ringas in av de nya husens bostadsgårdar. Mellan husen leder gångvägar in till parken och framför Seminariet finns en större passage med koppling till Fyrisvallsgatan och Seminariegatan.

Parken är enligt illustrationsplanen 7388 m² stor, vilket är ungefär sjuttio procent av den minsta rekommenderade storleken som Uppsalas parkprogram har för kvartersparker (2002: 26). Husen är fem till sex våningar höga med ett extra, indraget våningsplan och målet är att de ska rymma 240- 250 lägenheter (Uppsala kommun 2009b).

SWOT-analys över det omdebatterade planförslaget

Styrkor

- Husen på Fyrisvallen får en motvikt som kan skapa väggar åt gaturummet.
- Genom garage under husen kan planförslaget tillgodose parkeringsbehovet.
- Stråket framför Seminariet har fått en tydlig utformning med markerade entréer.
- Parkeringen framför Seminariet har flyttats.

Svagheter

- Parken kan vara alltför snävt tilltagen med tanke på att det kommer finnas skol- och förskolebarn så nära intill, men också med tanke på Librobäckens parkstruktur i sin helhet.
- Husen bildar en barriär mellan Ringgatan, Seminariegatan och parken.
- En del träd kommer att bevaras, men förslaget tar ändå dåligt tillvara på den gamla redan uppvuxna parken med sin struktur, kulturhistoriska och trädgårdsmässiga identitet.
- Ut mot Ringgatan har husen både förgårdsgrönska, en väg och alléytor som kräver utrymme. Denna lösning är också mindre passande om man önskar en "stadsmässig" karaktär.

Möjligheter

- Närheten till husen kan skapa en trygghetskänsla för människor som rör sig i och runt kvarteret.
- Vägarna mellan husen har möjligheter att leda in människor i parken om de får en tydlig allmän karaktär.

Hot

- Risken finns att husen privatiserar parken genom sin närhet och sina bostadsgårdar.
- Mellan parken och Ringgatan finns risken att vägarna, som skulle kunna göra parken mer synlig och tillgänglig för många fler, är för svaga som kopplingar.
- Ringgatan kan upplevas ännu bredare när både avståndet till husen på Fyrisvallen och de i kvarteret Seminariet flyttas tillbaka på grund av angringsvägar, alléer och förgårdsgrönska.

Illustrationsplan från samrådshandlingarna, år 2009

Figur 6 Det planförslag kommunen hade på samråd under år 2009 blev hårt kritiserat i insändare i *Uppsala Nya Tidning*. Efter samrådet har därför planen återkallat för justeringar.
Källa: Uppsala kommun, Kvarteret Seminariet
 illustrationsplan 2009.05.20 Projektnummer: 160251700.

Situationsplan skala 1:1000/A3, 1:500/A1

Kv Seminariet - illustrationsplan - 2009.05.20

Projektnummer: 160251700

tema:
 Tema landskapsarkitekter
 Strandbodgatan 1
 Box 237, 751 05 Uppsala
 Tel: 018-17 08 00
 Fax: 018-10 18 68
 www.temagruppen.se

Seminariet

Diskussion

Förtätning är ett sätt att skapa ett underlag för bättre service och försöka förkorta avstånden mellan konsument och producent, bostad och arbete med mera. Men det fungerar inte riktigt så enkelt. Andra faktorer spelar in och därför krävs det mycket mer än bara förtätning för att en stad ska bli hållbar. Täthet kan vara ett steg för att skapa bättre förutsättningar. Uppsalaborna önskar sig till exempel en bättre kollektivtrafik. Täthet hjälper till att öka underlaget av människor för att få kollektivtrafiken att löna sig, såvida tillräckligt många av dem utnyttjar servicen. Om till exempel kollektivtrafik är något att satsa på bör detta framställas som det enklaste och bekvämaste valet. I Holland och Tyskland prövas bilfria områden och där framkommer det att ju omständigare det är att utnyttja bilen, desto fler väljer kollektivtrafiken. Så en förtätning i Uppsala bör tänkas igenom ordentligt ifall den ska vara hållbar. För det första bör inte mark slösas bort genom att placera tre vägar i bredd, så som det skulle ha blivit om det omdebatterade planförslaget till kvarteret Seminariet genomförts. Grönområden ska göras med kvalitet istället för kvantitet, men borde inte vägar följa samma norm? Ett bättre markutnyttjande ska gälla för allt, industriområdena som Hedfors och med flera påpekat (2007), vägar, parkeringar, byggnader och grönytor.

För Uppsalaborna är också grönskan viktig. Om man vill satsa på förtätning bör den kanske formas utifrån Ståhles åsikter om tillgänglighet till grönskan. Att förtydliga och öppna upp de parker och torg som blir kvar eller byggs efter en förtätning skulle vara centralt. Genom att placera dessa platser vid offentliga ytor så som gator, istället för att sluta in dem bakom bostadsområden, skulle känslan av att "allt försvinner" kunna minska. Till exempel har bygget vid Fyrisvall gett ett fysiskt mer tillgängligt område, i varje fall när en ny bro byggs, men det nya stråket är visuellt avskuret av byggnader och därför psykologiskt mer svårtillgängligt. När Fyrisvall endast var ett övervuxet odlingsområde kunde man åtminstone från Ringgatan se att Fyrisån inte låg långt bort. Det kan visserligen vara bra att differentiera parkerna så att några blir mer tillgängliga och andra mer "privata" med en större områdestillhörighet. Då skapas parker med olika kvalitéer. Frågan är dock för vilka parker det ska gälla? Framst bör behovet och det befintliga utbudet av parker i ett område bestämma det.

Figur 9 Vaktmästarbostaden med uthus ligger på den södra delen av tomten. Villan inrymmer idag bostäder. Mellan dessa hus, Rektorsvillan och Seminariet finns både en fruktträdgård och ett litet parklikt område med olika sorters träd.

I sociotopkarteringen nämns åstråken endast någon gång av fokusgrupperna i Luthagen. Överhuvudtaget är de östra delarna av Luthagen inte särskilt uppmärksammade. Personerna i fokusgrupperna verkar istället orientera sig mer västerut mot Stabby och Stabbyskogen. Det kan bero på att många av fokusgrupperna hade sin hemvistelse mer västerut i stadsdelen, till exempel Tiundaskolan och föreningen "Gröna sköna Stabby". Av egen erfarenhet vet jag ändå att stråket norrut från Fyrisvallsgatan används av många. Att skapa östvästliga kopplingar till det stråket skulle därför tänkas vara attraktivt.

I sociotopkarteringen framgår det också att Seminariets tomt är den enda platsen i norra Luthagen och Librobäck som bedöms ha park- och naturlek (Uppsala kommun och Spacescape 2009: 33) (Figur 9). Park får ofta en positivt gensvar i förtätningsdebatten, men den fria leken tror jag är mycket mer uppskattad än många lekplatser av det vanliga slaget. Därför blir platser i staden som kan erbjuda park- och naturlek desto viktigare. Den östra sidan av Uppsala har inte en särskilt stor areal naturmark för fri lek, så nya parker bör gestaltas med möjlighet till detta.

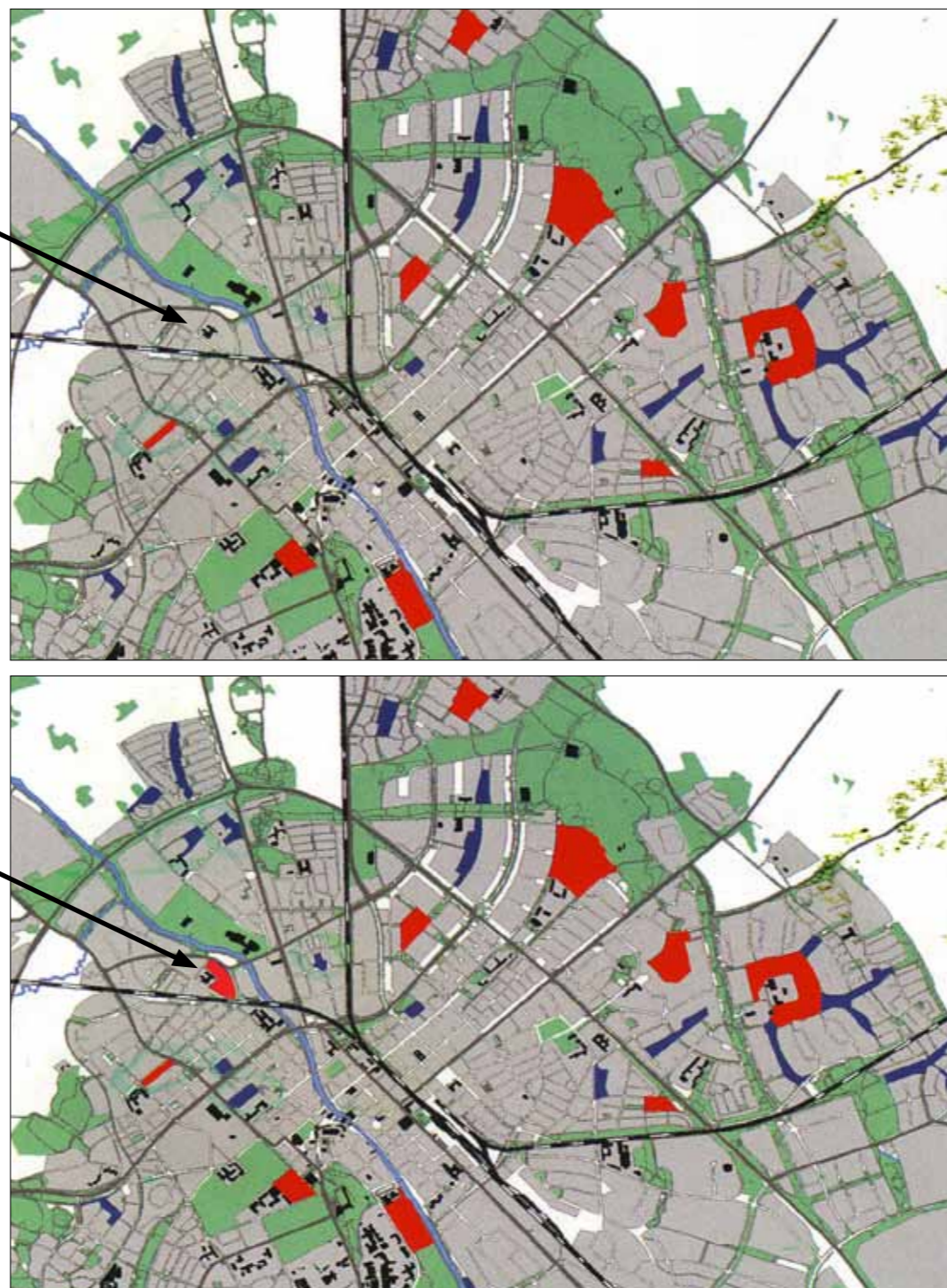
Sociotopkartan visar på Librobäck, Luthagen och Svartbäcken som stadsdelar med liten andel allmän friyta. Mätt mot befolkningmängden i respektive område är det fortfarande trångt om utrymmet i Luthagen och Svartbäcken, medan Librobäck istället får mycket friyta per person (Uppsala kommun & Spacescape 2008: 53). Seminariet har troligen en stor inverkan i detta. Med ny bebyggelse i kvarteret och på andra platser i stadsdelen kommer andelen friyta per person att minska. Intressant är att det i sociotopkarteringen framgår att invånarna i Kapellgården finner det svårare att ta sig till sina parker än de i Luthagen och bedömningen görs att de har mycket färre parker än Luthagen (Uppsala kommun & Spacescape 2009: 80). Däremot har stadsdelarna exakt lika stor andel friyta per person (a.a. 2009: 53). Befolkningen i Kvarngården verkar i helhet mindre nöjd med sin utemiljö än Luthagsborna. Det kan visa på betydelsen av utformningen på utemiljön och dess placering i stadsrummet. Mycket av Luthagens grönska finns i huvudsak som parker och de omgärdas till stor del av gator. De är formade på liknande sätt som de parker Ståhle sett är mest frekvent använda (2005). För befolkningens medvetande och användande av parkerna kan det därför tänkas vara bra att i en stadsdel åtminstone ha någon park införlivad i gatustrukturen.

Vilka planer , förutsättningar och möjligheter finns för kvarteret Seminariet?

Enligt det uppdragsunderlag kommunen framställt för kvarteret Seminariet ska en omvandling ta hänsyn till parkmiljön och bebyggelsens kulturhistoriska värden. Det poängteras att platsen är en institutionsmiljö och bör som sådan innehålla mer än bara bostäder. Bebyggelsen ska vara fyra till sex våningar hög och Seminariet ska behålla karaktären av kvarterets huvudbyggnad. Parkeringen framför Seminariet bör också flyttas norr och sydväst om byggnaden. Siktlinjer mot Seminariet önskas från Gamla Uppsalagatan och Fyrisvallsgatan. Som en koppling till idealet att rörelser ska vara utan hinder, finns också tanken att en gata kan behövas genom kvarteret (Uppsala kommun 2007). Önskan om en gata genom kvarteret hör ihop med att Seminariegatan i framtiden kommer att snöras av från Ringgatan då denna görs om till en säker järnvägs korsning.

Ringgatan är idag starkt kontrasterande mot Seminariegatan. Den förstnämnda känns i Librobäck som en genomfartsled medan den senare är som en villagata. Skillnaden skulle kunna öka i framtiden med en planskild korsning, eftersom Ringgatan, när den går ner under järnvägen, förlorar kontakten med omgivningen. En framtida järnvägsundergång bör anpassas med stor vikt på gångtrafikanternas upplevelse av passagen för att skapa ett trevligt blandat område, med gator som har andra kvalitéer än som trafikleder. Monica Axelsson nämner att NCC fått beskrivningen att Ringgatan inte anses ha mer trafik än att bilar kan stanna till utefter trottoaren⁵, så som de gör på Luthagssidan. Därför finns möjligheten att skapa en gata som är mindre lik de stora industrivägarna i Librobäck. Även korsningen vid Ringgatan och Fyrisvallsgatan bör vara i en mänsklig skala. En rondell skulle inte vara den bästa lösningen här, även om det är trafikmässigt bra. Rondeller tar för det första mycket mark i anspråk och skapar det jag skulle kalla städers mellanrum. Marken i och runt rondellen blir ett tillskott till de triviala grönytor som Uppsala kommun själva kritiserar i sin översiktsplan (Uppsala kommun 2009a: 33). För det andra rör det sig många barn i den här korsningen och fler lär det bli med en skola i Seminariet. Yngre barn orienterar sig mycket bättre vid signalförsedda övergångsställen och trafiksäkerheten blir bättre (Björklid 1992 i Ståhle 2005: 101).

Frågan är om Seminariets trädgård bäst bör användas som en andra stadspark, en stadsdelspark eller en kvarterspark (Figur 10)? Till yta är Seminariets tomt idag ungefär lika stor som Engelska parken (figur 11). Den parken fungerar som stadsdelspark för Kåbo och Kungsgärdet. Kvarteret Seminariet har alltså en liknande storlek som en annan stadsdelspark i Uppsala. Läget i gränsen mellan tre stadsdelar kan också vara fördelaktigt om man önskar utveckla Seminarietomten till en stadsdelspark (figur). Varken Librobäck och Svartbäcken har en stadsdelspark och med utvecklingen av Nordvästra staden kommer tomtens att hamna allt mer centralt i den norra delen av Uppsala. Närheten till stråken efter ån och dess kopplingar både inåt stadskärnan och utåt mot naturen ökar dessutom platsens tillgänglighet. Storleken på tomtens, dess läge i staden och de stråk som finns i kvarterets närhet skulle alltså kunna få platsen att fungera som stadsdelspark både för Librobäck och Svartbäcken, men också som park för norra Luthagen. Det ger ett större underlag av människor. Samtidigt är Fyrisån och järnvägen barriärer mot dessa stadsdelar så därför måste kanske en stadsdelspark vid Seminariet ha något utmärkande för att locka

Figur 10 Den övre kartan är hämtad från Uppsalas parkprogram. Kvartersparker är markerade med blått och stadsdelsparker med rött. I den undre kartan är Seminariets tomt inritad i som en stadsdelspark. I kartbilden ser kvarteret ut att kunna fylla en lucka hos parkstrukturen i norr.

Källa: Uppsala kommun, Parkprogram för Uppsala

Seminariet

till sig människorna från ett så stort område. Ett exempel att se till skulle Vasaparken i Uppsala kunna vara. Där har den nya lekplatsen blivit väldigt populär och de vuxna kan under sommaren fika i Biotopias café. Även upprustningen av Biotopia har blivit ett värde för Vasaparken.

Det finns ett par parker i Librobäck som kan fungera som kvartersparker, även om de inte är markerade som sådana i Uppsalas parkprogram. Störst är Klockarparken och det är den enda som har ett standardutbud med lekutrustning. Här finns även en bollplan. Parken är nästan helt innesluten ibland hus i ett undanskymt hörna av Librobäck. Den är förmodligen okänd för de flesta människor som bor bortom dess närmsta omgivning. Den andra parken är Fyrisvallsparken vid kontorshuset "Skeppet". Parken är omsluten av häckar och vänder sig främst mot byggnaden. Det ger den en mer privat aura, som dock skulle kunna gå att förändra. Utmed Fyrisån har två platser byggts om till småparker med bryggor. Båda nås huvudsakligen från själva åstråket och det finns en viss kontroll över dem från bostadshusen, som riktar sig mot parkerna med sina balkonger och gårdar. En lätt känsla av privatisering kan finnas.

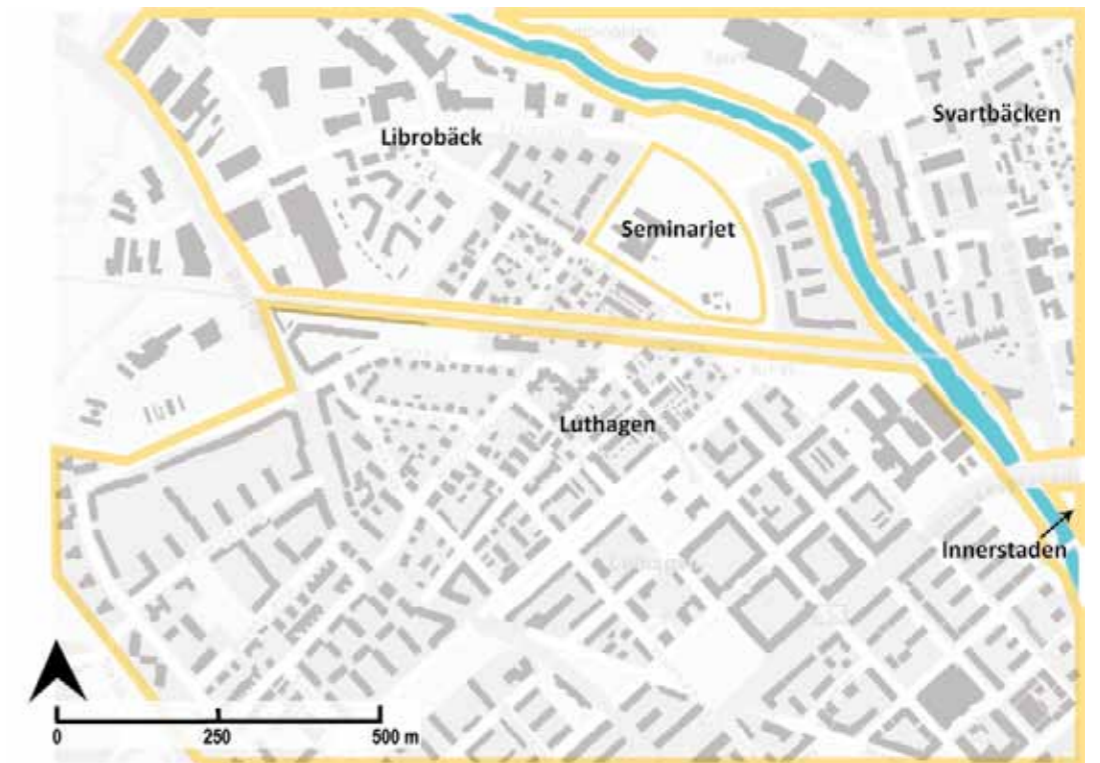
Parkerna i Librobäck är svårtillgängliga, utifrån Ståhles åsikter (2005), eftersom de inte har så många kopplingar till de allmänna gatorna i området. De blir svåra att upptäcka för de som inte känner till området. Sett till detta ligger kvarteret Seminariet på en väldigt tillgänglig plats. Ringgatan är ett stort stråk i Luthagen och Librobäck, och en öppenhet ut mot den gatan skulle göra platsen synlig för många. Seminarietomten är, som tidigare nämnts, en genomfart vid promenader eller ärenden mellan Luthagen Librobäck, Svartbäcken och Fyrishov. Kvarteret ligger som en länk mellan Norrlandsgatan - som sociotopkartan pekat ut som promenadstråk - och Fyrisåns promenadstråk. En grön korridor skulle kunna skapas från Stabbyskogen till Fyrisån och vidare. Med tanke på hur omslutna och svårupptäckta parkerna i Librobäck är, bör målet med en park på Seminariets tomt vara att öppna den ut mot gatan och ge den riktigt allmänna attribut.

I kommunens uppdragsunderlag för kvarteret Seminariet uttrycks det att parkmiljön i tomtens sydvästra hörn till stora delar bör behållas som gröna ytor, samt att en del av parken bör behållas som allmän kvarterspark med ytor för spontanidrott (Uppsala kommun 2007). Eftersom en järnvägsundergång vid Ringgatan i framtiden kommer snörpa av det sydliga hörnet kommer denna del av trädgården få ett förändrat förhållande till sin omgivning. Hörnet kommer att hamna ovanför alla som rör sig efter Ringgatan och kommer på så sätt bli svårare att uppfatta. Tillgängligheten från Ringgatan minskar och även om trappor och ramper skapas kommer den direkta upplevelsen av platsen att reduceras. Därför kan byggnader vara passande i det södra hörnet. Dessa byggnader skulle också kunna blockera en del av järnvägsbullret för den mittersta delen av tomt.

Att bygga på en del av Seminarietkvarteret är ett sätt att skapa mer befolkningsunderlag till stadsdelen. Därmed skulle också högre krav på en riktigt kvalitativ park på resten av tomt ställas. Det är viktigt att parken känns allmän eftersom den kommer att utnyttjas av inte bara de boende i kvarteret utan också av skolbarn. Annars kan konflikter om tillhörighet lätt uppstå. Eftersom det är parkbrist i de angränsande stadsdelarna är det

dessutom viktigt att människor utanför platsens närmsta cirkel hittar till parken med lätthet och känner sig välkomna där (Figur 12).

Då stråket framför Seminariet används mycket, även under senare tider på dygnet, kan också några bostäder i dess närhet skapa en större känsla av trygghet. Upplysta fönster och förnimmelsen av människors närvaro skulle kunna ge fler modet att röra sig i och runt kvarteret efter mörkrets inbrott. Behovet av att gå långa omvägar eller att ta bilen på grund av rädsla kan kanske minska.

Figur 12 Seminariet ligger i gränsen mellan tre stadsdelar, Librobäck, Luthagen och Svartbäcken, ett läge som kan vara fördelaktigt för en park. Med omvandlingen av Librobäck till ett blandat område kommer fler människor att röra sig förbi kvarteret Seminariet på sin väg in till centrum. Också det kan vara en fördel för en park. Fyrisån, järnvägen och Fyrisvallsgatan är dock barriärer i området som kan försvåra människors rörelse till området.

Figur 11 En jämförelse av kvarteret Seminariet med andra parker i Uppsala kan ge ett perspektiv på dess storlek. Kvarteret (överst) är nästan lika stort som Engelska parken (mitten) vilken fungerar som stadsdelspark för Käbo och Kungsgärdet (Uppsala 2002). Stadsträdgården (nederst) är knappt dubbelt så stor som Seminariets tomt.

Figur 11

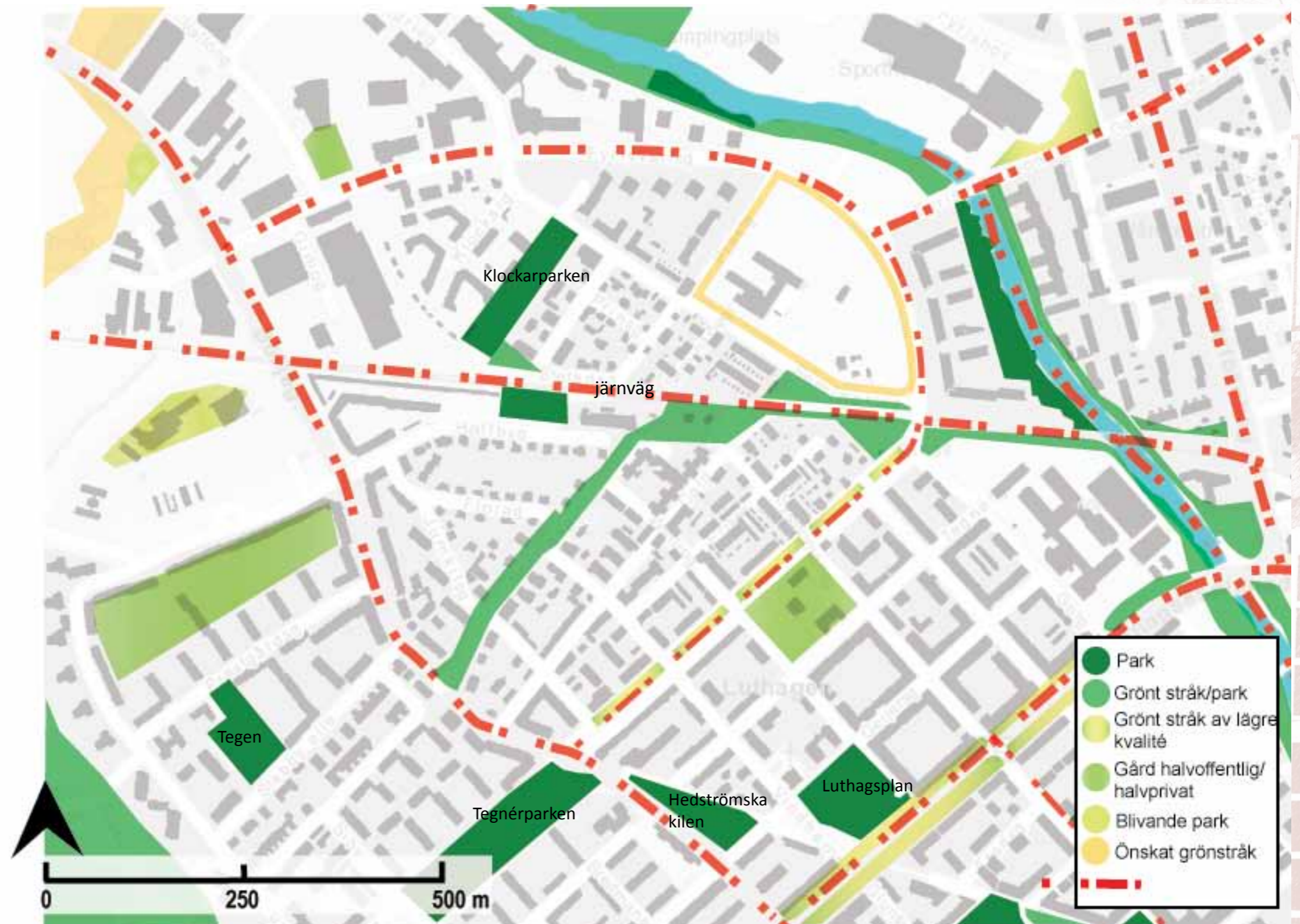
Grönytor i Libroäck, Luthagen och sydvästra Svartbäcken

Analyser

Det finns en del gröna stråk och långsgående grönytor i stadsdelarna Libroäck, Luthagen och Svartbäcken. Utmed Fyrisån finns det längsta stråket som även fungerar som en länk mellan de norra stadsdelarna och centrala Uppsala. Enligt Sociotopkartan är också Norrlandsgatan ett omtyckt promenadstråk och gatan ligger som en länk mellan området Stabby och Seminariets tomt. Ett annat mycket omtyckt område är Stabbyskogen i väst (Uppsala kommun & Spacescape 2009). Ett antal friytor är av ett mer parklikt slag men med olika kvalitéter. Luthagsplan, Tegen och Klockarparken är relativt barnorienterade, medan småparkerna efter Fyrisån, Hedströmska kilen och den lilla parken vid Hällbygatan är mer anpassade för vuxna och ungdomar.

Enligt Sociotopkartan har nästan all bebyggelse i Libroäck, Luthagen och västra Svartbäcken tillgång till grönytor inom 300 meter. Undantaget är bebyggelsen runt Norrlandsgatan (Uppsala kommun & Spacescape 2009: 57). Deras åtkomst begränsas av järnvägens barriärverkan. Dock kan dessa förhållanden ha förändrats i och med tillkomsten av en liten park vid Hällbygatan. För barn och äldre begränsas tillgången ytterligare av vissa hårt trafikerade gator, så som Börjegatan.

Med hänseende till Ståhles (2005) tankar om ökad tillgänglighet till parker genom kontaktyta mot gator, så varierar öppenheten hos parkerna i området. I Libroäck är parkerna och grönstråken inneslutna bland kvarteren och har få ingångar. Seminarietrdgården skulle kunna bli en park i Libroäck som istället har en direkt kontakt till trottoar och gata. Det ger den goda möjligheter att tillföra en parkkvalité i området och även att bli väl utnyttjad.

De nya förskolorna i Librobäck har ganska små egna gårdar, likaså några av förskolorna i angränsande stadsdelar. Deras behov av en park som extra tillskott i lekmiljön är antagligen stor. Vad jag kan se har Fyrisvalls förskola på Fyrisvallen och Sörgårdens förskola i sydvästra Svartbäcken kanske det mest aktuella behovet av en parklek vid Seminariet. En barnvänlig park på Seminarietomten skulle troligtvis också kunna vara attraktiv för Kims förskola på Dalgatan. Vägen dit skulle för dem vara lugnare och mindre trafikerad än till exempel vägen till Luthagsplan.

Seminariebyggnaden ägs av Genova och kommer att användas som en skola, och eventuellt även för förskoleklasser⁶. En park på tomten kommer troligen att utnyttjas av skolbarnen på deras raster. Parken bör därför kunna hantera många intressen för att minska risken för konflikter.

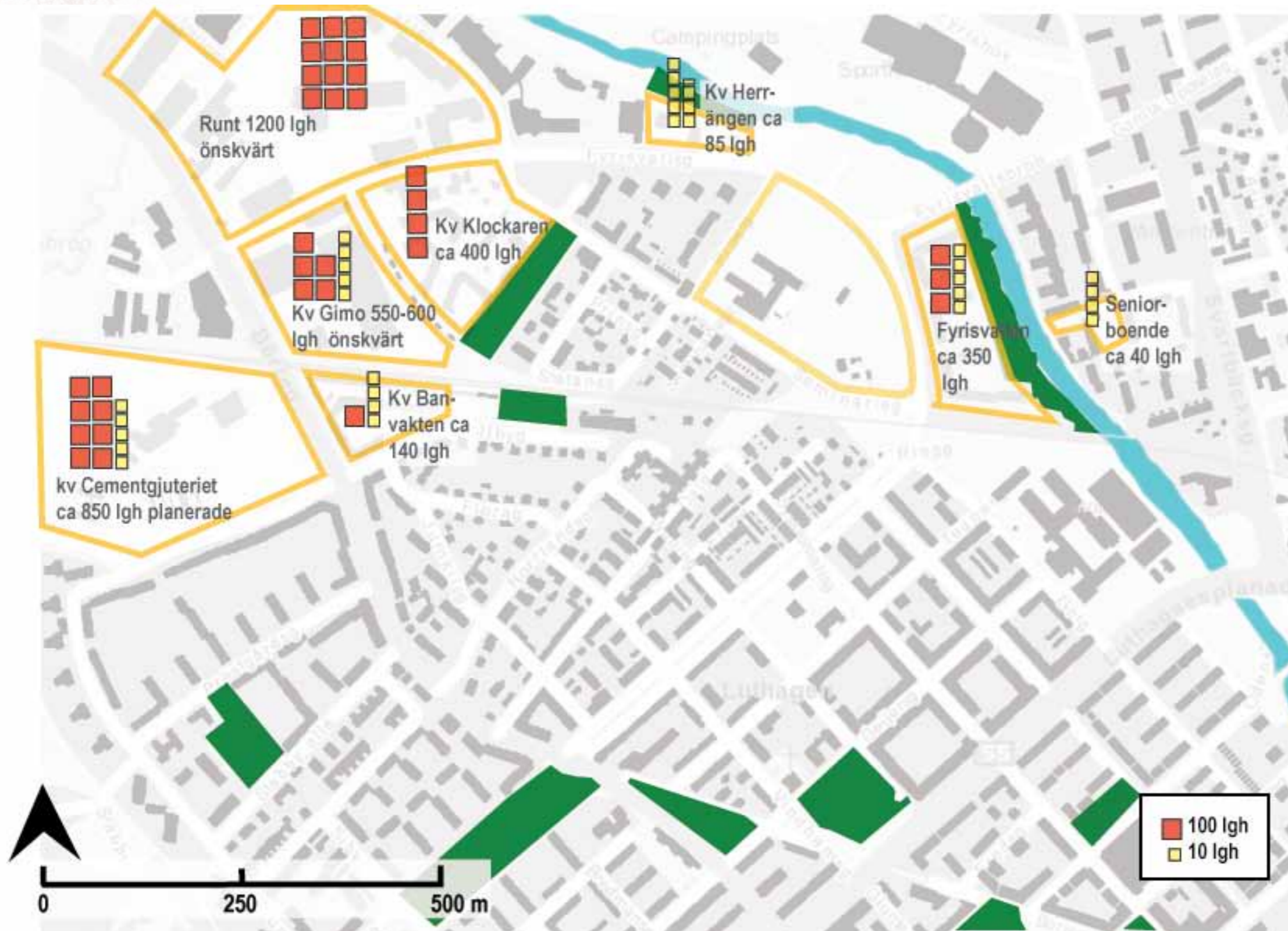
Pensionärer och parker med rofylldhet

Några av de nya bostadshusen som uppförts i Librobäck, Luthagen och Svartbäcken under 2000-talet är så kallade seniorboenden eller innehåller lägenheter för seniorboende. De riktar sig mot människor i femtiofem års ålder och uppåt. Den här gruppen får eller har redan mycket egen tid, som de bland annat använder för promenader. Med en stigande ålder kommer de antagligen också att få ett allt större behov av grönska i sitt närområde.

Uppsalahem har även trygghetsbostäder för äldre över 70 år i norra Luthagen, samt vård- och stödboenden i sydvästra Svartbäcken.

Analyser

Under de senaste åren har nya bostadshus tillkommit i områdena omkring kvarteret Seminariet. Den utvecklingen kommer att fortsätta framöver. Planerna är långt framskridna för kvarteret Cementgjuteriet i det område som kommer att bli Nordvästra staden och kvarteret Gimo i Librobäck. Tankar om en omvandling av Librobäcks industriområde till en blandad bebyggelse med verksamheter och bostäder finns också i programhandlingsskedet (Uppsala kommun 2005; Anna Hellgren⁷). Sammanlagt blir det drygt 3600 nya lägenheter när alla planer är genomförda.

⁷ Anna Hellgren, Stadsbyggnadskontoret Uppsala kommun. 2010-02-09

Seminariet idag

Framför Seminariet finns en passage som kopplar samman Luthagen med Svartbäcken (blå streckad linje). Det är viktigt att bevara det här stråket eftersom det kan bli en attraktiv del i en större grönstruktur och också kan leda in människor i en eventuell park i kvarteret.

Tomten runt Seminariet har olika karaktärer. Där finns en fin förgård till Seminariet, en öppen gräsplan, en låg och ganska öppen fruktträdgård, ett högvuxet och lite vilt parti med olika parkträd, de naturliga vindplanterarna och facilitetsområden runt byggnaderna. De olika karaktärerna skulle kunna användas för annorlunda ändamål, till exempel lek nära det vildvuxna medan fruktträdgården blir en plats för picknick och vuxnas umgänge.

Den södra delen av Seminarieträdgården kommer i framtiden att skäras av från Ringgatan då en järnvägsundergång är planerad (Uppsala kommun 2005). Trädgården kommer då hamna ovanför gatunivå och skulle endast kunna bli tillgänglig via trappor och ramper från det södra hållet. Likaså kommer Seminariegatan att tappa sin kontakt med Ringgatan. Det finns både fördelar och nackdelar med detta. Den här delen av trädgården skulle kunna bli en lugnare parkdel eftersom mycket av rörelsen på platsen försvinner. Samtidigt motverkas detta av buller från järnvägen. En avsnörd plats kan också bli ett tillhåll och uppfattas som farlig eftersom få människor rör sig där.

  Viktigt stråk

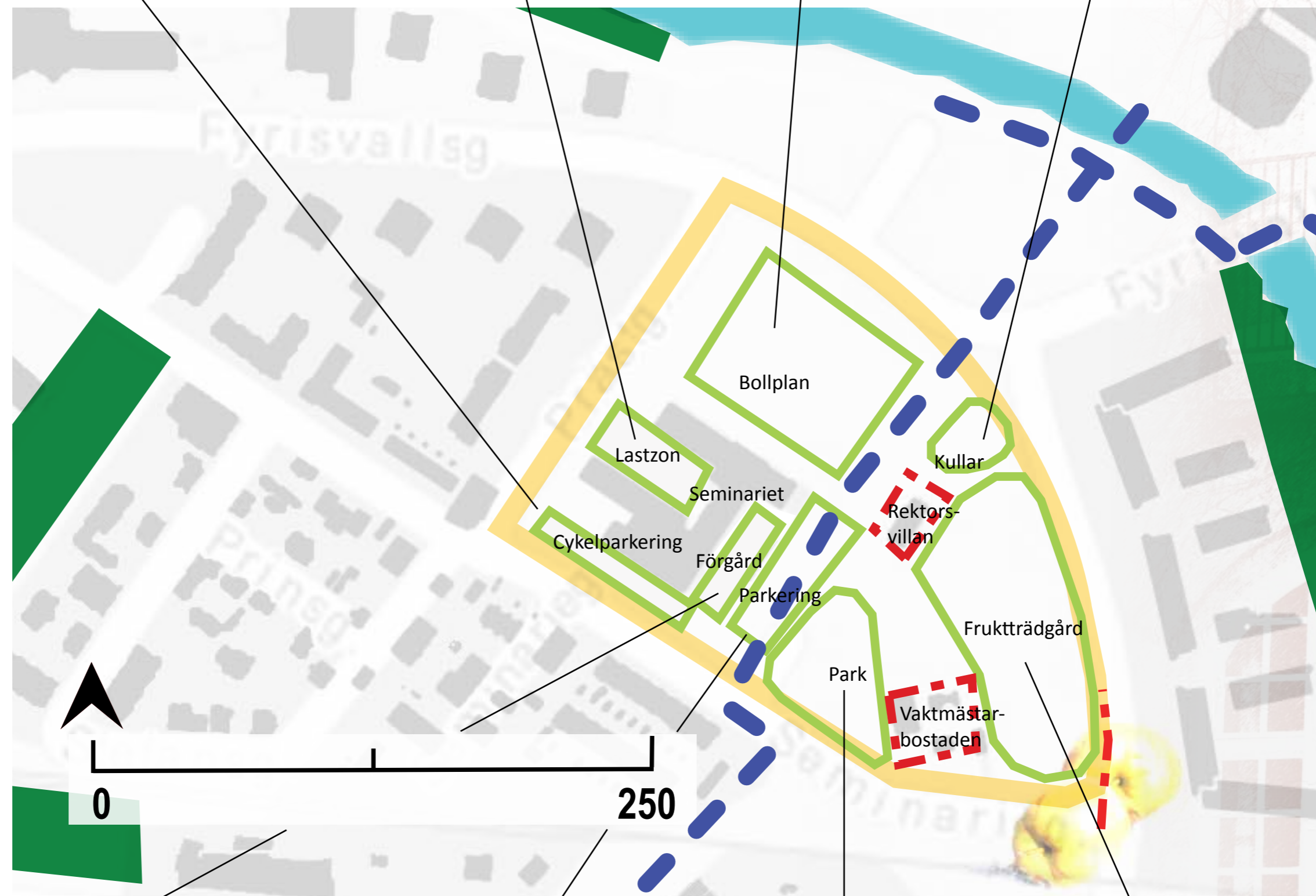
Cykelparkeringar finns vid Seminariets sydvästra huslänga. En höjdskillnad finns ner mot byggnadens baksida.

Baksidan av Seminarieriet fungerar som lastzon med ramper och mark som lutar åt olika håll. Yngre buskar och träd finns här.

Bollplanen är en stor plan yta omgärdad av trädplaneringar för lä mot nordanvinden.

En tudelad kulle finns vid Rektorsbostadens ena kortända.

Analyser

Framför Seminarieriet finns en förgårdslig gräsyta. En staty med planteringar runt omkring sig, finns här. Platsen är formell.

Framför Seminarieriet finns en bilparkering. Häckar avgränsar den mot förgården och byggnaden.

Från Vaktmästarbostaden går en väg omgiven av storvuxna parkträd av olika slag.

I den sydöstra delen finns i främst gräsmattor med fruktträd. En torrlagd damm finns också.

Förslaget

Illustrationsplan

Skala 1:1000 A3

Illustrationsplan

Husen

Byggnadernas höjd varierar mellan två och sex våningar. De lägsta hushöjderna finns för att Seminariet från Fyrisvallsbron ska kunna framträda bakom husen. Byggnaderna ska kunna anpassas för olika användningsområden, så som kommunens önskan är (Uppsala kommun 2005). Två bostadskvarter är placerade på den gamla bollplanen i norr (Figur 13). En lågt trafikerad gata har dragits mellan kvarteren för att nödvändig trafik ska kunna nå byggnaderna. Garage anordnas under kvarteren med infart från Prästgata. Bostadsgårdarna hamnar därför på bjälklag och måste anpassas därefter. Där inga byggnader står avgränsas bostadsgårdarna med häckar från de allmänna ytorna.

Ett bostadskvarter är placerat i kvarterets södra del (Figur 14). Här kommer Ringgatan iframtiden att sänkas för en järnvägsundergång. Av den anledningen är byggnaden mot Ringgatan indragen. Marken framför byggnaden kommer att behövas för den nya trafiklösningen. Seminariegatan är planerad för att bli en återvändsgata så åtkomst till byggnaden mot Ringgatan sker från bostadsgården. En lågtrafikerad, möjligtvis också enkelriktad gata för nödvändiga fordon är dragen nordost om bostadskvarteret och Vaktmästarbostaden. Gatan bör vara en så kallad "shared space"-gata, och delas av alla trafikslag. Det här kvarteret har inget underliggande garage och därför skulle några av de gamla träderna kanske kunna bevaras. Det ger ett uppvuxet växtmaterial med förankring på platsen. Parkering till kvarteret finns istället i ett parkeringsgarage i två våningar. Garaget ligger utmed järnvägen och fungerar även som bullerskydd. Eventuell förskoleverksamhet i Rektorsbostaden skulle kunna ha utrymmen i det här kvarteret. Passande vore det norra hörnet på byggnaden vid Seminariegatan. Förrådshuset som ligger i kommer att hamna i detta kvarter skulle kunna rustas och användas som cykelskjul.

Närvaron av bostadsbebyggelse och känslan av social kontroll den kan ge, kan vara bra för tryggheten i parken. Däremot får inte byggnaders närvaro uppfattas övervakande. För att minska det bör balkonger endast uppföras in mot gårdarna. För de flesta husen är balkonger mot gården även det mest passande utifrån väderstreck. Franska fönster kan placeras utåt gatorna. Inspiration skulle kunna tas från Seminariet med dess enkla, men ändå detaljrika, arkitektur. Bland annat finns ett par franska balkonger (figur 15) som skulle kunna ha sin motsvarighet hos de nya husen. De kan fungera som detaljer, så som de gör på Seminariebyggnaden. Mot parken och gatorna mellan kvarteren skulle entrégrönnska med till exempel spaljeer skapa en personlig och grön atmosfär. Ett exempel är hämtat från S:t Eriksområdet i Stockholm, en nybyggnation i ett kulturhistoriskt område och vad jag hört, mycket omtyckt av invånarna (figur 16).

NCC brukar beräkna sin bruttoarea (fasader inräknade) för lägenheters yta till 100 m² per lägenhet.⁸ Beräknat på den siffran uppskattar jag att antalet lägenheter som mitt förslag ger är 200 - 220 stycken.

Figur 13 På den gamla bollplanen är två kvarter inplacerade. Byggnaderna varierar i höjd för att Seminariet ska vara synligt från Fyrisvallsbron. Perspektivskiss från Fyrisvallsbron.

Figur 14 I söder avgränsas parken mot järnvägen med ett nytt bebyggelsekvarter. Flygperspektiv från korsningen Fyrisvallsgratan - Ringgatan.

I söder avgränsas parken mot järnvägen med ett nytt bebyggelsekvarter. Flygperspektiv från Seminariegatan.

Franska balkonger, S:t Erik, Stockholm

Figur 15 Fransk balkong, Seminariet

Figur 16 Entrégrönnska, S:t Erik, Stockholm

Illustrationsplan

För trafik till Rektorsvillan finns en vänd-plan framför huset. Caféverksamhet i villan skulle kunna vara en passande användning av huset.

Entré som möter GC-tunnel under järnvägen. Över entréen leder en gångfartsgata mellan Seminariegatan och Ringgatan.

Entré vid korsningen Fyrisvallsgatan - Ringgatan. Den möter människor som kommer från Fyrisvallsgatan, Fyrishov och Svartbäcken.

Parken ansluter i hela sin längd till Ringgatan. Det skapar mycket kontaktyta och gör den väl synlig i stadsnätet.

Södra entrén ligger där den framtida järnvägsundergången kommer mynna ut.

Bersån med den stora dammen finns kvar i förslaget. Den passar som en intim och lugn plats i parken.

Parken

Ungefär hälften av Seminariets tomt (cirka 17 500m²) föreslår jag blir parkmark. Stora ytor finns då både för att skapa lekrområden, lugna, blomsterfyllda platser och gräsmattor för picknick, häng, bollspel och andra uteaktiviteter. Stråket framför Seminariet är kvar men parkeringen som man idag måste korsa är utbytt mot en plan för spontanidrott. Staketet runt kvarteret Seminariet tas bort för att parken ska ansluta till Ringgatan och på så sätt bli mer lättillgänglig och synlig för många. Slutenheten och avskildheten som parken har haft försvinner, vilket kan uppfattas negativt. Dock borde även människor som inte känner till området ska kunna förstå att det finns en park vid platsen. Istället planteras lindar som ringar in parken och samtidigt blir gatuträd. Trädraden motsvarar den som finns på andra sidan gatan, utefter Fyrisvallen. Parken har sina entréer vid punkter där människor som rör sig i området får den första kontakten med parken.

Stora delar av den befintliga växtligheten kan sparas, så som många av de uppvuxna äppelträden, äppellén och en del av parkträden. Parken behöver på så vis inte byggas om från början med nyplanteringar. Kvalitéer som grönska och trädgårdskänsla sparas liksom mycket av den kulturhistoriska identiteten. En detaljrikedom i grönska kan tillföras genom busk- och perennplanteringar, till exempel runt entréerna och Rektorsvillan och i den gamla bersån med dammen.

Det finns mycket utrymme för att skapa en stor lekplats. Med tanke på att skolverksamhet kommer att finnas i Seminariet kan utrymmet behövas. Att placera lekområdet i parkens västra del skulle innebära att den mer trafikerade Ringgatan skulle hamna längre bort från barnen. Det skulle också samla lek- och idrottsytorna och ge dem en närhet till skolverksamheten. De stora träden och de uppstammade buskarna i det området skulle med sin vilda karaktär vara en tillgång för en fri lek.

Illustrationsplan

Vaktmästarbostaden och Rektorsvillan

Vaktmästarbostaden får en egen gård med häckar mot den allmänna marken. Byggnaden kan fungera för kontor, boende eller kanske förskola tillsammans med lokaler i antingen Seminariet eller delar av det nya kvarteret intill. Delar av den gamla parkgrönskan med stora barr- och lövträd kommer hamna i Vaktmästarbostadens trädgård. Rektorsvillan skulle kunna inrymma kontor. Alternativ kan den användas som café i kombination med en annan verksamhet, till exempel pensionat eller galleri. Ett café skulle kunna ha en egen liten uteplats men också dela utrymme med parken så som Rosendals äppelgård i Stockholm. Där sitter cafégäster, men också andra använder platsen och bänkarna. Det är viktigt att caféets platser inte får privatisera en bit av parken. Häckar sätts runt villan för att avgränsa den mot parken.

Att skilja av villorna från trädgården förändrar deras roll i den gamla trädgården, allra mest vid Vaktmästarbostaden där en av ingångarna till parken ligger. Som det är idag privatiserar villorna tomten och det är svårt att veta hur man får röra sig runt dem.

Skolan

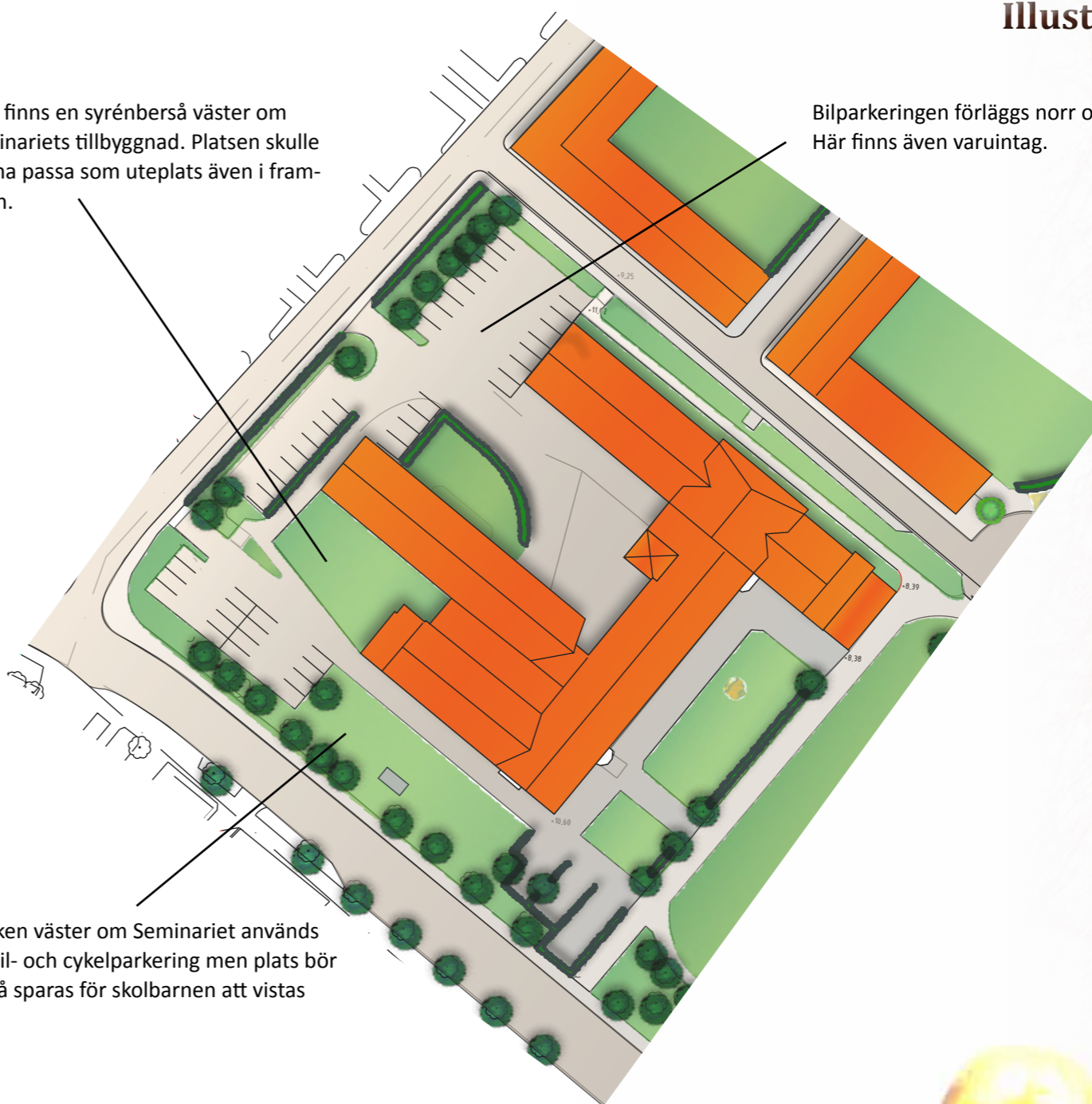
Seminariets förgård markeras och avgränsas mot parken med låga häckar och bilparkeringen framför förgården flyttas norr om byggnaden. Cykelparkeringen är däremot kvar i det sydvästra hörnet och kan vid behov utökas norrut på skolans mark. En del av den marken bör dock behållas som skolgårdsmark. En någon intimare plats för häng borde också finnas för ungdomarna i skolan, till exempel invid Seminariets nordvästra hörn.

Med en skola i Seminariebyggnaden kommer fler barn att röra sig i området. Därför ser jag helst att korsningen Fyrisvallsgatan och Ringgatan gestaltas med trafikbelysning. Yngre barn ska ha lättare att tolka trafikljus än andra trafiklösningar och säkerheten skulle bli bättre (Björklid 1992 i Ståhle 2005: 101).

Idag finns en syrenberså väster om Seminariets tillbyggnad. Platsen skulle kunna passa som uteplats även i framtiden.

Bilparkeringen förläggs norr om Seminariet. Här finns även varuintag.

Marken väster om Seminariet används för bil- och cykelparkering men plats bör också sparas för skolbarnen att vistas på.

Illustrationsplan

SWOT-analys över mitt planförslag

Styrka

Parkens kontakt till Ringvägen, Seminariegatan och stråket Luthagen-Fyrishov.

Parkens storlek med tanke på närvaron av en skola, förskolor och bostäder. Många behov kan tillgodoses utan att krocka.

Svaghet

Kvarteret omges av barriärer, de starkaste är Fyrisån och järnvägen. De kan vara hinder för att människor från andra stadsdelar ska söka sig till kvarteret.

Möjlighet

Genom kvarterets placering mellan tre stadsdelar kan parken få rollen som en stadsdelspark om goda förutsättningar ges genom goda kontakter med områdets stråk.

Möjligheten finns att parken skapar kopplingar mellan de tre stadsdelarna, som annars avgränsas med starka barriärer.

Läget i södra Librobäck gör att parken kommer att passeras av många som rör sig in till stadskärnan. Den blir en naturlig del i stadens dagliga rörelsemönster.

Hot

Parken kan bli en "hemmamiljö" för skolans ungdomar, men då finns också risken att många kan känna obehag om ungdomar tar över platsen.

Summan av planförslaget

Förtätning är Uppsalas förhållningssätt till hur staden ska utvecklas (Uppsala kommun 2009a: 11). Man vill bygga hållbarare och inte ta orörd mark utanför staden i anspråk när denna växer. Istället får mark inne i staden svara för behovet av nya bostäder, kontor och annat. Risken finns dock att värdefulla element i staden byggs bort. Målet är därför att behålla eller stärka befintliga värden i grönstrukturen när bebyggelsekompletteringar görs, alternativt att kompensera skadade värden genom kvalitetshöjningar på andra platser (a.a. 2009a: 46).

Kvarteret Seminariet kan sägas vara en sådan plats. Ny bebyggelse tillkommer och samtidigt ska en del av tomten sparas som allmän parkmark (Uppsala 2005: 5). Med tanke på att hela tomten idag är en grönyta av ett parklikt slag med både bollplan, berså och fruktträdgård, bör en förminskning följas av en kvalitetshöjning. Tomten har redan idag sju kvalitéer, park- och naturlek, grönska, trädgårdskänsla, kulturhistoria, bollsport, sällskapslek, picknick och hänga (Uppsala kommun & Spacescape 2009). I mitt planförslag finns utrymmet för att behålla dessa värden samt möjligheten att tillföra nya. Parken kan fungera som en delsträcka i en promenad, tillsammans med skolan i Seminariet skulle evenemang kunna anordnas och genom sin öppenhet mot omgivningen skulle känslan av folkliv kanske infinna sig. En stor behållning kan finnas i att behålla stora delar av parkstrukturen. I fruktträdgården finns det till exempel en stor identitet och igenkänningsfaktor, som också anspelar på kulturhistorien och invånarnas minne av platsen.

Det finns även andra värden att tillskriva platsen och parken i planförslaget, så som läget och ytan. I sociotopkartan framkom det att ett grönområdes popularitet berodde både på mängden värden den innehöll och på dess storlek (Uppsala kommun & Spacescape 2009:4). Planförslaget ger en park som är dubbelt så stor som den tidigare föreslagna. Det uppfyller kommunens rekommenderade storlek för kvartersparker och stadsdelsparker (Uppsala kommun 2002). Däremot uppfylls inte sociotopkartans mått på tio hektar för populära parker (a.a. 2009:4), men storleken kan ändå ha betydelse för parkens utnyttjande.

Platsens läge som en del av ett stråk och i anslutning till andra är också en fördel som förslaget utnyttjar genom att två sidor av parken hålls fria från bebyggelse. Idag har stadsdelen mycket friyta mätt mot mängden invånare, men en väldigt liten faktisk areal friyta (Uppsala kommun 2008: 58). När Librobäck i framtiden utvecklats till ett blandområde med bostäder och verksamhet kommer detta förhållande därför att ha förändrats. Med ett ökande invånarantal kommer andelen friyta per person att minska, eftersom någon sådan nästan inte finns idag. Till det kan sägas att de angränsande stadsdelarna Luthagen och Svartbäcken redan i dagsläget har en lite andel friyta. Därför tror jag att öppenhet mot omgivningen skulle vara en stor kvalité hos en park i kvarteret Seminariet. Det ska vara lätt för alla dem som inte bor i dess närhet utan bara passerar området att se parken och förstå att den finns. På så sätt kan den vara av nytta för många fler än människorna i dess omedelbara närhet. Jag har placerat all ny bebyggelse

i kvarterets båda ändar och lämnat en tvärgående park däremellan. Parken i mitt förslag påminner därför om den typiska kvartersstadsparken. Den sträcker sig mellan två gator och når därför rörelsestråk i omgivningen på ett mycket direkt sätt. Man behöver inte gå in bland bebyggelsen för att hitta parken eftersom den tydligt syns från gatan. Med det, liksom kvarterets läge i staden i åtanke, skulle kanske parken till och med få rollen som en stadsdelspark i gränsen mellan tre olika stadsdelar.

Genom att placera bebyggelsen i kvarterets hörn kan en stor del av tomtens karaktärsfyllda fruktträdgård sparas som en grundstruktur i parken. Likaså kan delar av de södra dungarna med parkträd bevaras i parken, medan andra införlivas i tomten till Vaktmästarbostaden. De gamla träden ger en identitet och ett historiskt sammanhang åt parken, men även andra fördelar finns. Med en befintlig växtlighet finns redan höjd, struktur och en fyllig grönska i parken. Det område som förr var odlingsområde åt de anställda blir däremot bostadskvarter. Även läplanteringenarna i norr ersätta av bebyggelse. Trots det kan förslaget förhoppningsvis bevara mycket av kulturhistorien hos platsen, så som förhållandet mellan husen, prydnadsträdgården och nyttoträdgården, liksom trädgårdskaraktären och delar av det tidiga 1900-talets stilideal.

Jag har strävat efter att bebyggelsen inte ska omsluta parken och riskera att "privatisera" den. Människor tycker inte om att känna sig uttittade när de vistas ute (Berglund 1996: 82). Fönsters och balkongers vakande ögon kan minska trivseln och nöjet i parkvistelsen. Samtidigt finns ett värde i att ha hus och människor nära parken eftersom det kan skapa en trygghetskänsla hos parkbesökarna. Jag har försökt balansera detta i mitt förslag, dels genom att ha bebyggelse nära huvudstråken som bildas men också genom en begränsning av privata balkongerna in mot bostadsgårdarna. Målet har varit att försöka skapa ett avstånd av offentligt yta mellan husen och parken, vilket jag tror att gator kan göra.

Min förhoppning är att Librobäck ska få utvecklas till ett blandat område både gällande bebyggelse, verksamheter och grönstruktur. Vid en förtätning kan det vara attraktivt att kvarteret Seminariet får en stor park som läker samman ett hål i grönstrukturen. Den blir en grön länk mellan tre stadsdelar som förhoppningsvis kan locka människor till promenader i och utanför sitt område. Den kan också bli en identitet för det nya Librobäck, en park som alltid funnits där, men ändå inte. De uppvuxna äppelträden kan bli en lockelse för fler äppelplockare och genom sin stora yta finns det gått om plats för barn både i och utan små neongula varningsvästar.

Källförteckning

Litteratur och dokument

Andersson, Birgitta (2002). *Planera för trygghet i offentlig miljö*. Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet.

Arkitektur och politik: [arkitekturpolitik för Sverige 2010-2015]. (2009). Stockholm: Sveriges arkitekter

Bengs, Christer (2005). Glest eller tätt – inget givet val. I Frank, Gun (red.) *Spelet om staden*. Stockholm: Formas. s 101-108

Berglund, Ulla (1996). *Perspektiv på stadens natur: om hur invånare och planerare ser på utemiljön i staden*. Diss. Stockholm : Tekn. högsk.

Berglund, Ulla (2005). *Neighbourhood nature: joy or fear*. Uppsala: Institutionen för landskapsplanering, Sveriges lantbruksuniversitet.

Berglund, Ulla & Jergeby, Ulla (1998). *Stadsrum - människorum: att planera för livet mellan husen*. Stockholm: Bygghälsorådet

Bergström, Inger (2005). Den utspridda staden. I Frank, Gun (red.) *Spelet om staden*. Stockholm: Formas. s 109-116

Ellwén, Karin (2008). *En park genom tiden: observation, intervju och litteraturstudie över Berzelii park = A park through time : observation, interview and literature study of Berzelii park*. Examensarbete. Tillgänglig på Internet: <http://epsilon.slu.se/10898777.pdf>

Henrikson, Ann & Weibull, Eva (2008). 'Förtätning' inom stadsplanering: en studie av syftning och framställning i svensk dagspress = Urban containment : a study in allusion and application in Swedish daily press. Examensarbete. Tillgänglig på Internet: <http://epsilon.slu.se/10898680.pdf>

Jonsson, Karin (2009). *Hur påverkar förtätningen stadens gröstruktur? [Elektronisk resurs] = How does urban density affect green spaces in the city?*. Examensarbete Tillgänglig på Internet: <http://epsilon.slu.se/11639362.pdf>

Linn, Björn (2002). Arkitekturen. I Danielson, Sofia. Signums svenska konsthistoria. [Bd 12], Konsten 1915-1950. Lund: Signum. S 507-595.

Nolin, Catharina (2001). Trädgårdskonsten. I Ahlstrand, Jan Torsten (red.) Signums svenska konsthistoria. [Bd 11], Konsten 1890-1915. Lund: Signum. S 157-185.

Nolin, Catharina (2002). Trädgårdskonsten. I Danielson, Sofia. Signums svenska konsthistoria. [Bd 12], Konsten 1915-1950. Lund: Signum. S 596-635.

Pettersson, Agneta (2008). *Kulturhistorisk utredning - Bebyggelse inom kvarteret Seminariet, fd Folkskoleseminariet, Institutionen för lärarutbildning. Diarienummer UM Km 73/2008 Diarienummer Sbk2007/20014-1* (Elektronisk). Upplandsmuseet. Tillgänglig: www.upplandsmuseet.se/Upload/2417/2008_03.pdf > (2010-01-20)

Ståhle, Alexander (2005). *Mer park i tätare stad: teoretiska och empiriska undersökningar av stadsplaneringens mått på friytetillgång*. Licentiatavhandling Stockholm : Tekn. högsk., 2005. Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kth:diva-150>

Ullstad, Erland (2008a). *Hållbar stadsutveckling: en politisk handbok från Sveriges Arkitekter*. Stockholm: Sveriges arkitekter

Uppsala kommun (2002). *Parkprogram för Uppsala*. Uppsala: Tekniska kontoret

Uppsala kommun (2005). *Strukturprogram för Librobäck – godkännandehandling, diarienummer 2005/20001-1* (Elektronisk). Uppsala: Byggnadsnämnden: www.upsala.se/Upload/Dokumentarkiv/Extern/Dokument/Bostad_o_byggande/Librob_pgrmgodkhandl.pdf > (2010-01-18)

Uppsala kommun (2007). *Uppdragsunderlag - Diarienummer 2007/20014-1* (Elektronisk). Uppsala: Stadsbyggnadskontoret. Tillgänglig: kartor.upsala.se/scripts/hsrun.exe/extwebb/dynamiskt2/MapXtreme.htm?start=PutPDFDoc?File=090304142626240.pdf&Path=e:\staticweb\diarkdoc\&quitSession=True&FileFormat=.pdf > (2010-01-27) > (2010-01-18)

Uppsala kommun (2009a). *Förslag till Översiktsplan 2010 för Uppsala kommun. Del 1 Planförslag – samråd till 25 januari 2010*. Uppsala

Uppsala kommun (2009b). Detaljplan för kvarteret Seminariet - Dnr 2007-20014 (Elektronisk). Uppsala: Stadsbyggnadskontoret Tillgänglig: http://kartor.upsala.se/scripts/hsrun.exe/extwebb/dynamiskt2/MapXtreme.htm?start=HS_detaljplandetalj?diarieNR=20014&diarieAR=7&diarieDL=1 > (under länken planhandling samråd.pdf)

Uppsala kommun & Spacescape (2009). *Underlagsrapport till översiktsplan 2010 för Uppsala kommun - Uppsalabornas sociotopkarta*. (Elektronisk) Uppsala Tillgänglig: <http://www.upsala.se/Boendemiljotrafik/Stadsutveckling--planering/Oversiktsplanering/Over-siktsplan-2010/Samrad/Underlags-rapporter/>

Wilke, Åsa (2006). *Villaträdgårdens historia: ett 150-årigt perspektiv*. Stockholm: Prisma

Artiklar

Andersson, Aldes (2009). Ingen bra ordning på kommunen (Elektronisk). *Upsala Nya Tidning*. 26 augusti. Tillgänglig: www.unt.se/debatt/ingen-bra-ordning-paring-kommunen-120210-default.aspx > (2010-01-25)

Hedblom, Marcus, Söderström, Bo, Bengtsson, Jan & Ahrné, Karin (2008). Stadens tyranni mot det gröna (Elektronisk). *Upsala Nya Tidning*. 6 mars. Tillgänglig: www.unt.se/debatt/stadens-tyranni-mot-det-groumlna-197784-default.aspx > (2010-01-25)

Eriksson, Torbjörn (2008). Mer vågad arkitektur behövs (Elektronisk). *Upsala Nya Tidning*. 19 juli. Tillgänglig: www.unt.se/debatt/mer-vagad-arkitektur-behovs-220484.aspx > (2010-01-25)

Källförteckning

Källförteckning

Engström, Carl-Johan (2010). Uppsala är en gles stad (Elektronisk). *Uppsala Nya Tidning*. 16 januari Tillgänglig: www.unt.se/debatt/upsala-aumlr-en-gles-stad-103779-default.aspx > (2010-01-25)

Hedfors, Per, Berg, Per G, Berglund, Ulla & Nilsson, Kristina L (2007). Tät stad inte alltid hållbar (Elektronisk). *Uppsala Nya Tidning*. 4 november. Tillgänglig: www.unt.se/debatt/taumlt-stad-inte-alltid-haringllbar-175686-default.aspx > (2010-01-25)

Lindqvist, Ola (2010). Stads kärnan förtätas i framtida Uppsala (Elektronisk). *Uppsala Nya Tidning*. 22 januari. Tillgänglig: www.unt.se/upsala/stadskarnan-fortatas-i-framtida-upsala-312202.aspx > (2010-01-25)

Molin, Magnus & Molin Wessberg, Laura (2009). Är tillväxt värdefullast för Uppsala? (Elektronisk) *Uppsala Nya Tidning*. 8 juni. Tillgänglig: www.unt.se/debatt/aumlr-tillvaumlxt-vaumlrdefullast-foumlr-upsala-122245-default.aspx > (2010-01-25)

Nilsén, Anna & Sporrang, P O (2008) Seminariet åt Uppsalaborna! (Elektronisk) *Uppsala Nya Tidning*. 27 januari. Tillgänglig: www.unt.se/debatt/seminariet-aringt-upsalaborna-191246-default.aspx > (2010-01-25)

Ottosson, Henrik (2009). Låt det svänga om kv Seminariet (Elektronisk). *Uppsala Nya Tidning*. 5 september. Tillgänglig: www.unt.se/debatt/laringt-det-svaumlnga-om-kv-seminariet-128115-default.aspx > (2010-01-25)

Spangenberg, Carl Gustaf (2009). När stadsomvandling blir totalitär (Elektronisk). *Uppsala Nya Tidning*. 13 maj. Tillgänglig: www.unt.se/debatt/naumlr-stadsomvandling-blir-totali-taumlr-137272-default.aspx > (2010-01-25)

Stenmark, Rigmor & Malmstedt, Curt (2008). Kvarteret Seminariet exploateras alldeles för hårt (Elektronisk). *Uppsala Nya Tidning*. 21 februari. Tillgänglig: www.unt.se/debatt/kvarteret-seminariet-exploateras-alldeles-for-hart-194928.aspx > (2010-01-25)

Stenmark, Rigmor (2008). Uppsala härlig stad att leva i (Elektronisk). *Uppsala Nya Tidning*. 7 juli. Tillgänglig: www.unt.se/debatt/upsala-haumlrlig-stad-att-leva-i-218236-default.aspx > (2010-01-25)

Ståhle, Alexander (2009). Den gröna storstaden. *Arkitekten*. Mars

Thärnström, Eric, Karlsson, Stefan & Heyman, Axel (2009). Både bostäder och park behövs (Elektronisk). *Uppsala Nya Tidning*. 18 juli. Tillgänglig: www.unt.se/debatt/baringde-bostaumllder-och-park-behoumlvs-118909-default.aspx > (2010-01-25)

Ullstad, Erland (2008b). Staden byggs hela tiden men bygger vi rätt. *Arkitekten*. november

Wahlund, Mona (2009). *Trängre i parker* (Elektronisk). 2 februari. (se Bilaga)

Zethreus, Tina (2008). Dog visionerna efter Linnéfesten? (Elektronisk) *Uppsala Nya Tidning*. 8 augusti. Tillgänglig: www.unt.se/debatt/dog-visionerna-efter-linneacutefesten-223586-default.aspx > (2010-01-25)

Bildkällor

Figur 3 och 9 - Uppsala kommun (2002). *Parkprogram för Uppsala*. Uppsala: Tekniska kontoret

Figur 4 - Uppsala kommun (2005). *Strukturprogram för Librobäck – godkännandehandling, diarienummer 2005/20001-1* (Elektronisk). Uppsala: Byggnadsnämnden: www.upsala.se/Upload/Dokumentarkiv/Externt/Dokument/Bostad_o_byggande/Libro_b_pgrmgodkhandl.pdf > (2010-01-18)

Figur 6 - Uppsala kommun (2009). Kvarteret Seminariet illustrationsplan 2009.05.20 Projektnummer: 160251700. (Elektronisk) Tillgänglig: http://kartor.upsala.se/scripts/hsrun.exe/extwebb/dynamiskt2/MapXtreme.htm?start=HS_detaljplandetalj?diarieNR=20014&diarieAR=7&diarieDL=1 > (under länken illustrationsplan.pdf)

Övriga fotografier, kartor och bilder tillhör författaren.

LYSSNA PÅ WEBBRADIO

LYSSNA IGEN

OM SR

SÖK

P1

P2

P3

P4

NYHETER / EKOT

RADIOSPORTEN

KANALER

PROGRAM & TABLÅER

Sveriges Radio P4 Uppland

Kanalens startside

Lyssna igen

Program

Nyheter

Sport

Trafik & Service

Väder

Medarbetare

Låtlistor

Torsdagen börjar med en del moln över Uppland, men senare får vi klart eller nästan klart väder. Dagstemperatur 4 till 10 minusgrader. Sydvästlig vind.

[SR:s Vädarsida](#)

RADIOSPORTEN →

[Väderkaos hotar störtloppet](#)

[Olsson och Green klara för inomhus-VM](#)

LANDETS NYHETER →

Alla lokala nyheter på en sida

→ [Lyssna och läs](#)

SR INTERNATIONAL →

→ [Nyheter på 18 språk](#)

SR SÄBURADIO →

[Kossua amerikkalaisille](#)

[Suomiart etsii vuoden taiteilijaa](#)

NYHETER

05:19 | tisdag 2 februari 2010

Trängre i parker

Att förskolor i Uppsala innerstad i allt större utsträckning kommer att ta kommunens allmänna parker och lekplatser i anspråk framöver är inte optimalt. Vad tycker du om det? Säg din mening här!

← [Trångt i parker tror Lars Johansson](#)

Det menar stadsträdgårdsmästaren Lars Johansson.

- Det är klart att förskolorna är välkomna att ha våra parker och lekplatser som utflyktsmål. Samtidigt så kan de ju inte räkna med att ha våra parker som sin inhägnade gård för då tar de ju plats för andra som också vill ha plats.

Som Upplandsnytt berättat tidigare så fattas det förskolor i centrala Uppsala och trots de lösningar som man nu funderar på så kommer det framöver vara svårt att hitta grönyta till förskolebarnen för deras utvistelse. En lösning som politikerna pratar om är att förskolorna i innerstan kommer att få använda en närliggande allmän park. Moderaten Lars-Göran Karlsson sa så här i Upplandsnytt igår.

- Vi har inte tillgång till mark- och grönytor i anslutning till fastigheter i de proportioner som vore önskvärdt. Utifrån det är det kopplingen till övrig grön mark, park osv, säger han.

Redan idag används de allmänna parkerna och lekplatserna flitigt av förskolor. Det säger stadsträdgårdsmästaren Lars Johansson som ser ett ökat slitage i centrum. Det beror dels pga den nya förskoletrenden och dels pga att vi blivit mer urbana och använder parkerna mer idag.

- I centrala stan är det risk för konflikt. Det är ett hårt tryck, säger han.

Fyrisvallens förskola i centrala Uppsala använder sig av närliggande parker för de äldre barnens utvistelse en gång i veckan.

- Man kan känna sig som att man kommer och står för att de har ju inte heller någon gård eller yta att vara på. Så kommer vi och de förväntar sig kanske att vi ska hålla oss på våran gård. Det känns lite pinsamt ibland, det gör det, säger Charlotte Tilenius, förskollärare.

I Vindhempsparken ett liten bit bort träffar vi föräldern Magdaiena Lycken med sin son som idag delar parken med en förskola.

- Jag förstår att behovet finns och jag tycker att det är bra men jag tycker att kommunen behöver svara upp med högre säkerhet på de lekplatser som förskolorna använder.

Känns det som att du blir bortputtad?

- Det kan man nog styra. Man får prata med varandra och se till att alla barnen får tillgång till leksakerna. Det har inte känts som ett problem, säger hon.

Mona Wahlund

mona.wahlund@sr.se

Uppland

Senaste Ekot

»30-dagarsarkivet

»Support

OK

Nyhetsarkiv

Nyhetsändare i dag:
Mona Wahlund

mona.wahlund@sr.se

Inför valet 2010

Här hittar du våra valsidor för respektive kommun och Uppsala läns landsting.

[Uppsala kommun](#)

[Enköpings kommun](#)

[Östhammars kommun](#)

[Tierps kommun](#)

[Ålvkarleby kommun](#)

[Heby kommun](#)

[Knivsta kommun](#)

[Håbo kommun](#)

[Landstinget i Uppsala län](#)

VÅRA KULTURNYHETER

[Kulturnyheter P4 Uppland](#)

[Kulturnyheter hela landet](#)

Kommenteringen är stängd

Bilaga

